

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากหัวข้อของการวิจัยในเรื่องนี้จะพบว่า มีทฤษฎีหรือมีแนวความคิดของนักคิดที่เกี่ยวข้องมากมาย ทฤษฎีหรือแนวความคิดที่น่าสนใจและสมควรที่จะนำมาเป็นแนวในการค้นคว้าหาคำตอบได้ดังนี้

ทฤษฎีอำนาจและอิทธิพล

จากแนวความคิดที่ว่า ไม่มีระบบของสังคมใดที่จะสร้างให้เกิดความพอใจแก่สมาชิกทุกคนในสังคมนั้น ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ในแต่ละสังคมเหล่านั้นไม่มีสังคมใดเลยที่ปราศจากความขัดแย้งระหว่างบุคคลในสังคมนั้น โดยเฉพาะระหว่างกลุ่มที่มีผลประโยชน์ขัดแย้งกัน ซึ่งการที่จะขจัดความขัดแย้งได้นั้นก็คือการใช้อำนาจต่อรอง การชักชวน การประนีประนอมกัน เพื่อให้เกิดการยุติอันเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ในสังคมเดียวกันต่อไป ซึ่งวิธีการเหล่านี้เมื่อเทียบเคียงหรือศึกษาให้ชัดเจนแล้วจะหมายถึงการมีอิทธิพลหรือการมีอำนาจ เพื่อให้เกิดการควบคุม การชักจูง มีแรงผลักดัน การบังคับ Robert Dahl นักรัฐศาสตร์ผู้หนึ่งได้ให้ความเห็นว่า สิ่งเหมือนกันก็คือ บุคคลต่าง ๆ ได้ใช้คำว่า อำนาจในลักษณะของ "อิทธิพล" ความหมายในลักษณะของอิทธิพลเป็นความหมายที่ชัดเจนของคำว่า "อำนาจ" Dahl กล่าวอีกว่า Aristotle หรือ Machiavelli ได้ให้ความสนใจบทบาทของอำนาจเป็นอย่างมาก โดยเน้นอำนาจในแง่ของการเป็น "อิทธิพล" หรือ เป็นสมรรถภาพที่ทำให้เกิดพฤติกรรม

ในการมองว่า การที่ได้ปฏิบัติตามแล้วจะมีความหมายในรูปแบบของเชิงบวก คือ การยอมทำตาม แต่ก็ยังมีอำนาจอีกชนิดหนึ่งที่จะออกมาในรูปแบบของ อำนาจของเสียงข้างมากที่สงบ (silent majority) คือการไม่ปฏิบัติตามของผู้ตาม ซึ่งก็เป็นอำนาจอีกอย่างหนึ่งที่อาจเกิดขึ้นได้

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของอำนาจนั้น เราได้มุ่งศึกษาไปที่คำว่า "อิทธิพล" (influence) การชักจูง (persuasion) การมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวของผู้นำ (charisma) และความสมรรถภาพในการจะผู้นำ (leadership ability) ซึ่งเป็นวิธีการของการใช้อำนาจ

การวิเคราะห์ในแง่ของอำนาจและอิทธิพล

ในช่วงทศวรรษที่ 20 มีการพูดถึงคำว่า อำนาจ มากขึ้น แต่มีความสับสนระหว่าง อำนาจ และ อิทธิพล

Lasswell ได้บอกไว้ชัดเจนว่า การศึกษารัฐศาสตร์เป็นการศึกษาเรื่องของอำนาจ และได้แยก 2 สิ่ง ออกจากกันคือ อำนาจ (power) และ อิทธิพล (influence) Lasswell ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า อิทธิพล หมายถึง value position ของคนหรือกลุ่มคน¹

คุณค่า (value) หมายถึง สิ่งที่คนต้องการ สิ่งที่คนมองเห็นว่า เป็นความจำเป็น ซึ่งมีอยู่ 2 ประเภทคือ การกินดี (welfare) และอีกประเภทหนึ่งคือ สิ่งที่คนอยากได้ที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ ซึ่งได้แก่ อำนาจ ความดี การเคารพนับถือ การยอมรับ การมีชื่อเสียง ฐานะภาพ ความรัก มิตรภาพ

ตำแหน่ง(position) หมายถึง การที่คนเราถูกกำหนดว่าอยู่ตรงไหน ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีคุณค่า

Lasswell² ได้กล่าวสรุปว่า การศึกษาเรื่องของการเมืองนั้นเป็นเรื่องของการศึกษาของ อิทธิพล และผู้มีอิทธิพล

คำว่า "อิทธิพล" (influence) มีผู้ให้ความหมายไว้น่าสนใจดังนี้³

Benfield ได้กล่าวว่า อิทธิพล หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะทำให้คนอื่น ๆ ปฏิบัติหรือมีความรู้สึกตามที่ตนต้องการ

¹ สุจิต บุญบงการ, "อำนาจและอิทธิพล." เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการวิเคราะห์การเมือง บรรยาย ณ ภาควิชาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 8 ธันวาคม 2537. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

² เรื่องเดียวกัน.

³ ไพฑูรย์ โพธิสว่าง, "ผู้นำชุมชนชนบทไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : ศึกษาเฉพาะกรณีปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจและการสร้างอำนาจให้กับตนเอง." (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 29-31.

David Katz และ Robert Kahn ได้กล่าวว่า อิทธิพล หมายถึง สัมพันธภาพระหว่างบุคคลในลักษณะที่ฝ่ายหนึ่งได้กระทำการลงไปอันมีผลเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของตน

Robert Dahl ได้อธิบายเกี่ยวกับความหมายของคำว่า อิทธิพล ว่า อิทธิพลเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติ (relation among action) นั่นคือผู้ปฏิบัติผู้หนึ่งสามารถจูงใจหรือทำให้ผู้ปฏิบัติผู้อื่น ปฏิบัติในสิ่งที่ตนมีเจตนา และโดยปกติแล้วถ้าปราศจากการจูงใจเหล่านั้น ผู้ปฏิบัติอื่น ๆ ดังกล่าวจะไม่ปฏิบัติในทางนั้นเลย แต่จะปฏิบัติไปอีกทางหนึ่ง

ในส่วนคำว่า "อำนาจ" นั้น มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

"อำนาจ" ในความหมายของ Schein หมายถึง ความสามารถของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ทำให้บุคคลอื่น หรือ กลุ่มอื่นเปลี่ยนแปลงทางปฏิบัติหรือวิถีชีวิตได้

David McChanic กล่าวว่า อำนาจเป็น "พลังอะไรก็ตามที่มีผลทำให้เกิดพฤติกรรมซึ่งจะไม่เกิด ถ้าไม่มีพลังเช่นนั้น"

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจไว้ว่าเป็น ความสามารถที่จะมีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของผู้อื่น หรือความสามารถในการป้องกันมิให้ผู้อื่นมาอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของตน⁴

กล่าวโดยสรุป อิทธิพล และ อำนาจ ในความหมายของ ระดม วงษ์น้อย⁵ นั้น อิทธิพล หมายถึง ตักยภาพแห่งความสามารถเฉพาะตัวบุคคลในการที่จะสามารถโน้มน้าวให้ผู้อื่น เปลี่ยนทัศนคติ ความคิดเห็น และพฤติกรรม ทั้งนี้โดยปราศจากการขู่บังคับ การใช้กำลัง กล่าวคือเป็นความสามารถในการโน้มน้าวคนอื่น ๆ ให้เห็นคล้อยตามด้วยความสมัครใจ ไม่มีการบังคับแต่อย่างใด ส่วนคำว่า อำนาจ นั้น หมายถึง สภาวะที่คน ๆ

⁴ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, บุคคลชั้นนำ โครงสร้างแห่งอำนาจ และการเมืองในชุมชนไทย (กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, 2513).

⁵ ระดม วงษ์น้อย, "แนวความคิดเรื่องชนชั้นนำ และการศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชน" (งานวิจัยศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 19-21.

หนึ่ง สามารถแสดงเจตนาารมย์ของตนออกมาได้ ถึงแม้ว่าจะมีการต่อต้านขัดขวางก็กระทำได้ อำนาจมีลักษณะของการบังคับให้เป็นไปตามเจตนาารมย์และเป้าหมายของผู้มีอำนาจ

นอกจากนี้การใช้อิทธิพลของบุคคลฝ่ายหนึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งพฤติกรรมในที่นี้รวมถึงแนวโน้มความ รู้สึก ทัศนคติและความเชื่อรวมทั้งการกระทำต่าง ๆ ด้วย

จะเห็นว่า คำว่า อำนาจ และ อิทธิพล มีความหมายคล้ายคลึงกันมาก นักวิชาการบางท่านได้สรุปในทำนองว่า คำทั้งสองมีความหมายเดียวกัน บางท่านก็มีความเห็นว่ามี ความแตกต่างกัน

ความแตกต่างระหว่างอำนาจและอิทธิพลจะอยู่ที่การใช้สภาพบังคับ แต่อำนาจและอิทธิพลมักจะเสริมกัน คนที่มีอำนาจมักมีอิทธิพล และในทางกลับกันคนที่มีอิทธิพลมักมีอำนาจแต่ก็ไม่แน่นอนไป

กล่าวโดยสรุปแล้ว คำว่า อำนาจ และ อิทธิพล มีความหมายคล้ายคลึงกันมาก คือ ในลักษณะที่แสดงความสามารถของบุคคลฝ่ายหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง หรือ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความสามารถในการกระทำให้ผู้อื่นปฏิบัติตามนั่นเอง^๑

เพื่อให้การนิยามคำ ในความหมายของ อิทธิพลและอำนาจ ในการวิจัยครั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริง ผู้วิจัยขอเสนอใช้คำทั้งสองคำไปในความหมายกว้างโดยให้มีความหมายเดียวกัน และใช้แทนกันได้เสมือนเป็นคำ ๆ เดียวกัน ซึ่งจะโยงไปเกี่ยวข้องกับคำว่า ผู้มีอำนาจ หรือ ผู้มีอิทธิพล ซึ่งจะมีความหมายหมายถึง ผู้นำ

แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้นำ

คำนิยามของความเป็นผู้นำ

ความเป็นผู้นำหรือภาวะผู้นำนี้ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า " leadership " ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังต่อไปนี้คือ

^๑ ไพฑูรย์ โพธิสว่าง, ผู้นำชุมชนชนบทไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, หน้า 29-31.

Warren G. Bennis⁷ กล่าวว่า การเป็นผู้นำเป็นตุลย์ระหว่างความต้องการส่วนบุคคลและความต้องการขององค์การ

R. M. Stogdill และ C. L. Shartle⁸ กล่าวว่า การเป็นผู้นำมิใช่ลักษณะทางเอกภาพของมนุษย์ แต่ค่อนข้างจะเป็นภาวะหน้าที่ที่สลับซับซ้อนของบุคคล กลุ่ม และปฏิสัมพันธ์ไปตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ ขององค์การ

George R. Terry⁹ ได้ให้ความหมายของความเป็นผู้นำว่า เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อก่อให้เกิดความพยายามในการดำเนินงานให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ร่วมกัน

Harold Koontz และ Cyrril O. Donnel¹⁰ ได้ให้ความหมายว่า ความเป็นผู้นำคือการสร้างอิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จในวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

จากสาระสำคัญจะเห็นได้ว่า ความเป็นผู้นำจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการบรรลุถึงวัตถุประสงค์โดยอาศัยคนหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ดังนั้นผู้นำจะต้องเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีความสำคัญ 2 อย่างคือ¹¹

1. งาน (tasks)
2. ความสัมพันธ์กับบุคคล

Keith Davis¹² กล่าวว่า ภาวะผู้นำ เป็นปัจจัยสำคัญในการรวมกลุ่มคน และจงใจคนไปยังเป้าหมายประการใดประการหนึ่ง ภาวะผู้นำทำให้ศักยภาพ (potential) เป็นจริงขึ้นมาเพราะถือว่าภาวะผู้นำเป็นภาวะ

⁷ ชวรมงคล โชติคุณุช, มนุษย์สัมพันธ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2519), หน้า 130.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 130.

⁹ สมยศ นาวิการ และ ศุภศิ ฐมาคม, องค์การ : ทฤษฎีและพฤติกรรม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2520), หน้า 403.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 404.

¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 404.

¹² Keith Davis, Human Relations at Work (New York : McGraw-Hill Book Company, 1967), p.103.

แห่งการปฏิบัติการ เพื่อจะทำให้ศักยภาพในตัวคนบังเกิดความสำเร็จ ภาวะผู้นำจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเป็นผู้นำ

นอกจากนี้ยัง มีผู้ให้ความหมายคำว่า ผู้นำ (leader) ไว้ด้วยหลายท่านได้แก่

Robert Tannenbaum, Irwing R. Weschler and Fred Massarik¹³ กล่าวว่า ผู้นำคือผู้ที่สามารถมีอิทธิพลต่อผู้อื่น ดำเนินการและควบคุมสถานการณ์นั้นโดยใช้กระบวนการติดต่อสื่อสารเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

Donald R. Pester¹⁴ แห่งสถาบันเวอร์จิเนีย โพลีเทคนิค ได้ให้ความหมายไว้นำสนใจว่า ผู้นำคือ ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อันเป็นที่ต้องการในการดำเนินงานของกลุ่ม และสามารถใช้ความรู้นั้นช่วยให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ได้ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง

Max D. Richard และ Paul S. Greenlow¹⁵ ให้ความหมายว่า เป็นความพยายามของบุคคลที่จะชักจูงและกำหนดพฤติกรรม ทศนคติ ความเชื่อ หรือค่านิยมของบุคคลอื่น เพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง

John K. Hemphil¹⁶ ให้ความหมายว่า พฤติกรรมของบุคคลขณะที่เขาแนะนำสั่งการหรือเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของกลุ่ม

¹³ Robert Tannenbaum, Irwing R. Weschler and Fred Massarik, Leadership and Organization (New York : McGraw - Hill Co. Inc. 1961), p.24.

¹⁴ นิพนธ์ ฉันทเสรี, มนุษยสัมพันธ์เพื่อการพัฒนาสังคม (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์เสรีเนติศึกษา, 2525), หน้า 138-139.

¹⁵ Max D. Richard and Paul S. Greenlow, Management and Decision-Making (Homewood : Richard D. Irwin Inc., 1961), p.4.

¹⁶ John K. Hemphil, Situational Factors in Leadership (Columbus : Ohio State University Press, 1949), p.41.

Robert Dahl¹⁷ ให้ความเห็นว่า การที่บุคคลได้รับการยอมรับจากประชาชนให้เป็นหัวหน้าหรือผู้นำท้องถิ่น น่าจะมีสาเหตุมาจากอำนาจและอิทธิพลที่บุคคลนั้นมีอยู่ เพราะอำนาจและอิทธิพลย่อมนำมาซึ่งความเคารพนับถือ และการยอมรับจากประชาชนโดยทั่วไป

อาจสรุปได้ว่า¹⁸ การเป็นผู้นำก็คือกิจกรรมในการสร้างอิทธิพลสูงใจเพื่อก่อให้เกิดความพยายามร่วมกันในการทำงานโดยให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง

ดังนั้นการเป็นผู้นำท้องถิ่นก็คือ กิจกรรมในการสร้างอิทธิพลสูงใจเพื่อก่อให้เกิดความพยายามร่วมกันในการทำงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งของท้องถิ่นนั่นเอง

การจัดประเภทของผู้นำ มีการแบ่งผู้นำออกเป็นหลายประเภท โดยวิธีที่แตกต่างกันไป บ้างก็แบ่งจากสถานภาพ บ้างก็ดูวิธีการทำงาน บ้างก็พิจารณาจากประสิทธิภาพของการทำงาน หากจะแบ่งตามสถานภาพแล้ว ผู้นำแบ่งออกเป็น 3 แบบ¹⁹ คือ

1. ผู้นำตามกฎหมาย (legal leaders) ซึ่งหมายถึงผู้ที่ดำรงตำแหน่งหรือหัวหน้าคนโดยกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนขององค์กร เช่น อธิบดี ผู้อำนวยการกอง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ซึ่งจะมียอำนาจ หน้าที่และความรับผิดชอบตามที่กำหนดไว้
2. ผู้นำที่เกิดจากความสามารถพิเศษ (charisma leaders) ผู้นำประเภทนี้มีคุณสมบัติที่จะเกิดมาเป็นผู้นำ เนื่องจากมีบุคลิกภาพดี มีความสามารถในการพูด มีความเฉลียวฉลาด มีคุณธรรม เป็นต้น แต่คุณสมบัติเหล่านี้จะต้องดีเด่นเหนือบุคคลอื่นโดยทั่วไป และผู้นำประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่งอยู่ในองค์กร แต่เขาก็จะสามารถครองใจผู้อื่นได้โดยอาศัยบุคลิกภาพและอำนาจที่มีอยู่ในตัว

¹⁷ ไพฑูรย์ โพธิสว่าง, ผู้นำชุมชนชนบทไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, หน้า 29.

¹⁸ ชูเกียรติ มุทธากาญจน์, ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของผู้นำท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณี กำนันผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดมุกดาหาร (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 14.

¹⁹ นิพนธ์ คันธเสรี, มนุษย์สัมพันธ์เพื่อการพัฒนาสังคม, หน้า 144-145.

3. ผู้นำที่เป็นสัญลักษณ์ (symbolic leaders) ผู้นำประเภทนี้โดยตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบหรือคุณสมบัตินั้น เป็นเพียงสัญลักษณ์ของกลุ่มหรือเป็นสัญลักษณ์ของคนทั้งหลาย ซึ่งคนทั่วไปต้องเคารพนับถือ เช่น องค์พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระสังฆราช เป็นต้น

ลักษณะของผู้นำ

ลักษณะของผู้นำจะเป็นอย่างไรนั้น Fred E. Fiedler²⁰ ได้สรุปว่าลักษณะของผู้นำขึ้นอยู่กับสถานการณ์ สภาพแวดล้อม ทักษะและแนวความคิดของบุคคล รวมทั้งความคาดหวังและสนองตอบของผู้ตาม ตลอดจนขึ้นอยู่กับเวลาและประสบการณ์ในการปฏิบัติงานของผู้นำ นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาตำแหน่งที่อยู่ในอำนาจของผู้นำ โครงสร้างของงาน กลุ่มคนในองค์การที่มีภาษาและวัฒนธรรมแบบเดียวกัน และความสัมพันธ์ของผู้ใต้การบังคับบัญชาด้วย

Bernard M. Bass²¹ ได้พิจารณาความเป็นผู้นำโดยแยกลักษณะของการเป็นผู้นำออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

- ก. สถานภาพ คือ ลักษณะการเป็นผู้นำเหมือนกับความสำเร็จของตำแหน่งของคน ๆ นั้น
- ข. การยกย่องนับถือ ถือว่าเป็นลักษณะความเป็นผู้นำ เป็นที่รวมของความสนใจ ผู้ได้รับการยกย่องนับถือ มักจะได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้นำด้วย
- ค. พฤติกรรม คือ ผู้ที่แสดงพฤติกรรมในการนำ เนื่องจากการที่มีตำแหน่งต่างกัน พฤติกรรมในการนำที่ต่างกันออกไปด้วย
- ง. อิทธิพล การเป็นผู้นำก็คือการมีอิทธิพลเหนือคนอื่นและชักนำให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย

²⁰ Fred E. Fiedler, A Theory of Leadership Effectiveness (New York : McGraw - Hill Book Co., 1967), pp.157-158. อ้างถึงใน อรุณ สงฆอม, ทวามวิธของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชนบท : ศึกษาแห่งมณฑลทางการเมืองของผู้นำ หมู่บ้านพัฒนาตัวอย่าง เขากาใจ อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 17.

²¹ Bernard M. Bass, Leadership Psychology and Organization Behavior (New York : Harper and Row, 1960), pp.87-89. อ้างใน อรุณ สงฆอม, หน้า 17.

ลักษณะของผู้นำได้มีผู้ศึกษาไว้มากมาย เป็นหลักกว้าง ๆ ส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ เน้นถึงคุณสมบัติอันเป็นเลิศของผู้นำ และผู้นำแต่ละคนก็จะมีคุณสมบัติพิเศษแตกต่างกันออกไป ดังนั้น การศึกษาลักษณะของผู้นำก็จะเป็นการช่วยให้เห็นพฤติกรรมของผู้นำและการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ที่ผู้นำนั้นพึงมีต่อองค์กรนั้นเป็นอย่างดี ซึ่ง ชุม กาญจนประกร ได้จำแนกลักษณะผู้นำโดยพิจารณาจากลักษณะวิธีการใช้อำนาจเป็น 3 แบบคือ ²²

ก. ผู้นำแบบอัตตานิยม เป็นผู้นำที่ใช้อำนาจเป็นใหญ่มีลักษณะถือตัว เชื้อมั่นในตนเองมาก บริหารงานและกำหนดนโยบายโดยใช้อารมณ์และอำนาจ วางท่าใหญ่โต ไม่ให้เกียรติคนอื่น ใช้อำนาจเป็นที่ตั้งเน้นสมรรถภาพของการทำงานของตนเอง และต้องการขยายอำนาจของตนเองออกไปในทุกวิถีทาง

ข. ผู้นำแบบเสรีนิยม เป็นผู้นำที่ใช้อำนาจในการควบคุมการบริหารแต่เพียงน้อย บรรดาผู้ใต้บังคับบัญชาต่างก็มีเสรีที่จะวินิจฉัยสั่งการ มาตรฐานการปฏิบัติงานหรือระบบการจัดงานไม่คำนึงถึงหลักการ หรือกฎเกณฑ์เท่าใด การกำหนดนโยบายไม่มีความแน่นอน ขาดความริเริ่มและไม่มีการประเมินผลงานเพื่อหาแนวทางแก้ไขแต่อย่างใด

ค. ผู้นำแบบประชาธิปไตย ถือว่าเป็นแบบผู้นำที่ดีที่สุดและอำนาจผลในการบริหารงานมากที่สุด เป็นการบริหารงานโดยยึดถือความเห็นของกลุ่มเป็นสำคัญ จะดำเนินการในสิ่งใดก็มักจะกระทำในนามของกลุ่ม เพราะต้องการความร่วมมือร่วมใจจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย การบริหารเน้นหนักในรูปการสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน โดยเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นเพื่อร่วมกันวินิจฉัยเลือกวิธีที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ ในการปฏิบัติงานจะเป็นไปในลักษณะของการร่วมมือประสานงานกันอย่างจริงจัง

นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาลักษณะผู้นำจากวิธีการทำงานโดยแบ่งออกเป็น 4 แบบ คือ

ก. ผู้นำแบบเจ้าระเบียบ ผู้นำแบบนี้มักถือระเบียบแบบแผนเป็นสำคัญไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง

ข. ผู้นำแบบมองการ ผู้นำแบบนี้ชอบปฏิบัติงานแบบใช้อำนาจ ขาดหลักมนุษยสัมพันธ์ ทำงานแบบสั่งการเพื่อแสดงถึงความมีอำนาจ

ค. ผู้นำแบบจงใจ การทำงานของผู้นำแบบนี้นิยมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาช่วยพิจารณาเพื่อแสดงความคิดเห็น และเป็นการบรวบเทาการต่อต้านไปด้วย การติดต่อสั่งงานเป็นแบบสองทิศทาง

²² ชุม กาญจนประกร, "แบบของผู้นำ," วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ฉบับพิเศษ (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517), หน้า 74-77.

ง. ผู้นำแบบร่วมใจ *การทำงานของผู้นำแบบนี้นิยมการปรึกษาหารือ และเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา ยึดหลักประนีประนอม และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน*

จากลักษณะของผู้นำรูปแบบต่าง ๆ ข้างต้น ก็ยังมีจำแนกลักษณะของการเกิดของผู้นำ ซึ่งมีส่วนผลักดันต่อการแสดงบทบาทของผู้นำซึ่ง Ordway Tead ได้แจ้งลักษณะของการเกิดผู้นำไว้คือ²²

ก. ผู้นำโดยการสร้างตนเอง เป็นผู้นำซึ่งผลึกตัวตนเองขึ้นไปสู่ความเป็นผู้นำ โดยมีบุคลิกลักษณะเข้มแข็งและความสำนึกในตนเองอย่างหนักแน่น กับมีกำลังใจแน่วแน่ที่จะกระทำสิ่งที่เขาคิดว่าสำคัญให้บรรลุผลสำเร็จ ผู้นำประเภทนี้มักเป็นมาโดยกำเนิด

ข. ผู้นำซึ่งเลือกโดยหมู่คณะ เป็นผู้นำที่เกิดจากการเลือกบุคคลในหมู่คณะเดียวกัน แล้วเสริมสร้างสถานะอิทธิพลของเขาในฐานะที่เป็นผู้นำขึ้น ผู้นำชนิดนี้มักจะได้รับความสำเร็จสูง มีโอกาสมากที่สุดในการที่จะได้มาและดำรงตำแหน่งเมื่อผู้นำประเภทนี้ปฏิบัติภารกิจใด ๆ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และผลประโยชน์ของกลุ่ม

ค. ผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้มีอำนาจเหนือ เป็นผู้นำซึ่งเข้ามาสู่ตำแหน่งโดยการแต่งตั้งโดยคณะกรรมการหรือโดยหัวหน้าระดับเหนือขึ้นไป จะเป็นในลักษณะผู้นำเลือกกลุ่ม ซึ่งต่างจากผู้นำซึ่งเลือกโดยหมู่คณะ

การวิเคราะห์อำนาจของผู้นำ

John R.P. French และ Bertam Raven²⁴ ได้แยกวิเคราะห์ตามฐานของอำนาจ สามารถแบ่งออกได้อย่างกว้าง ๆ ดังนี้

1. อำนาจหน้าที่ (authority) อำนาจหน้าที่นี้มีผู้เรียกว่า อำนาจโดยชอบธรรม หรืออำนาจตามกฎหมาย เป็นอำนาจที่เกิดจากกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กฎหมายสถาบัน ขนบธรรมเนียม ค่านิยมหรือวัฒนธรรม ซึ่งบุคคลส่วนใหญ่ยอมรับว่าถูกต้องชอบธรรม ควรเชื่อฟัง

²² Ordway Tead, *The Art of Leadership*, 7 th ed. (New York : Mc Graw Hill Book, 1936), pp. 20-25. อ้างใน อรุณ สงฆอม, หน้า 22.

²⁴ John R.P. French and Bertam Raven. "The Basic of Social Power." In D.Cartwright ed. *Studies in Social Power* (Ann Arbor : University of Michigan Press, 1959). อ้างใน ไพฑูรย์ โพธิสว่าง, หน้า 32.

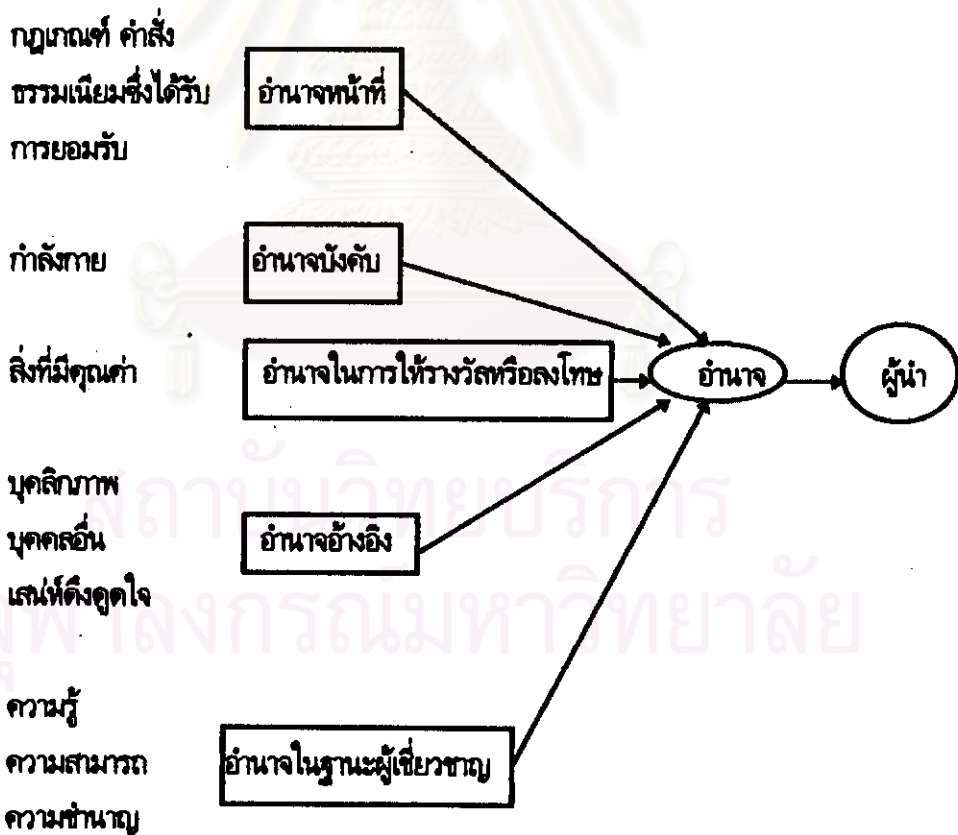
2. อำนาจบังคับ (coercive power) เป็นอำนาจที่เกิดจากกำลังไม่ว่าจะเป็นกำลังทางกาย ทางใจ (การสกดจิต) ก็ตาม อำนาจนี้เป็นความสามารถที่ทำให้ผู้ถูกใช้กำลัง ถูกบีบบังคับจนต้องยอมทำตาม หรือเกิดความหวาดกลัว ผลที่จะเกิดจากอำนาจนั้น ทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีการใช้กำลังก็ได้

3. อำนาจในการให้รางวัลหรือลงโทษ (reward and punishment power) ต้นกำเนิดของอำนาจชนิดนี้อยู่ที่ทรัพยากร สิทธิพิเศษ เงิน ความสะดวกสบาย ซึ่งอาจจะเรียกสั้น ๆ ว่า สิ่งที่มีค่าในสายตาของผู้ใช้อำนาจ ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่สามารถให้ประโยชน์หรือให้ความดีความชอบแก่บุคคลอื่นได้ มักจะเป็นผู้มีอำนาจ

4. อำนาจอ้างอิง (referent power) เป็นอำนาจที่ขึ้นอยู่กับบุคลิกลักษณะ เช่นที่ ความรู้สึกใกล้ชิด ความชื่นชมศรัทธาที่อ้างความเชื่อทางประเพณีทางศาสนา ทางไสยศาสตร์และอื่น ๆ ตลอดจนการอ้างอำนาจจากบุคคลที่มีความสำคัญ

5. อำนาจในทางฐานะผู้เชี่ยวชาญ (expert power) อำนาจแบบนี้เป็นความสามารถที่เกิดจากคุณวุฒิ ความเชี่ยวชาญ ชำนาญ ความรู้ ซึ่งเป็นอำนาจที่เกิดจากการเรียนรู้ การศึกษาอบรม ประสบการณ์ จากที่กล่าวข้างต้นอาจสรุปการวิเคราะห์อำนาจของผู้มาเป็นแผนผังได้ดังนี้

รูปที่ 2.1 รูปแบบของการวิเคราะห์อำนาจของผู้นำ

ภาวะความเป็นผู้นำ ²

ความสำเร็จของผู้นำนั้นจะต้องขึ้นอยู่กับภาวะของความเป็นผู้นำ Ordway Tead ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำว่า เป็นการใช้อิทธิพลลงใจให้ผู้อื่นร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติงาน เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมายหรือตามความมุ่งหมาย และ Solomon Ben เป็น ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำว่า เป็นคุณสมบัติของการที่บุคคลใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น และสามารถทำให้บุคคลอื่นรับฟังและเห็นด้วยกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ยอมทำตามคำแนะนำของเข้า ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มดำเนินการตามวัตถุประสงค์

La Pierre และ Fransworth กล่าวว่า ภาวะผู้นำได้แก่พฤติกรรมซึ่งมีผลทำให้พฤติกรรมคนอื่นยอมคล้อยตาม แทนที่จะยอมคล้อยตามคนอื่น ผู้นำจึงเป็นตัวหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อองค์การหรือหน่วยงาน ต่อผู้ได้บังคับบัญชาและผลงานส่วนรวม คุณภาพและลักษณะหัวหน้างานจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคุณภาพขององค์การหรือหน่วยงาน รวมทั้งต่อวิธีการปฏิบัติงานและผลงาน

กล่าวโดยสรุปว่า ภาวะผู้นำเป็นลักษณะของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าผู้นำในการที่จะทำให้บุคคลอื่นคล้อยตามไปในทิศทางและวิธีการซึ่งผู้นำกำหนดขึ้น

หน้าที่ของผู้นำ ²

Ordway Tead ได้กล่าวไว้ในหนังสือ The Art of Leadership ว่า เมื่อใดบุคคลกำลังถูกอิทธิพลลงใจให้ร่วมมือกันทำงานเพื่อความสำเร็จตามวัตถุประสงค์อันพึงปรารถนา เมื่อนั้นย่อมหมายถึงว่า ผู้นำกำลังปฏิบัติหน้าที่ของเขาอยู่ ฉะนั้นหน้าที่อันสำคัญที่สุดของผู้นำคือ การใช้อิทธิพลลงใจผู้อื่น การเป็นผู้นำนั้นนอกจากจะใช้อิทธิพลลงใจ ซึ่งผู้นำต้องปฏิบัติด้วยตนเองแล้ว งานบางอย่างผู้นำไม่จำเป็นต้องลงมือทำเอง แต่ใช้วิธีการที่เรียกว่า การมอบอำนาจหน้าที่ งานนั้นก็สำเร็จตามที่ปรารถนา ฉะนั้นการมอบอำนาจหน้าที่จึงเป็นหน้าที่ของผู้นำ

² อ้างใน, อรุณ สงพอม, หน้า 21.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

L.F. Urwick ได้เสนอไว้ว่า ผู้นำมีภารกิจเบื้องต้นอยู่ 4 ประการ คือ

1. เป็นผู้แทนขององค์การ
2. เป็นผู้ชักนำความมีชีวิตชีวาเข้าสู่กลุ่มและสร้างบรรยากาศแห่งความคิดเห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
3. เป็นผู้บริหารขององค์การ
4. สร้างความกระฉ่งของเหตุผลในการดำเนินงานทุกอย่างแก่ทุกคน

Patricia C. Haskell กล่าวถึงหน้าที่ของผู้นำไว้ว่า

1. ทำให้ผู้ร่วมงานมีความสนใจต่อวัตถุประสงค์ขององค์การ
2. ทำให้การติดต่อสื่อสารภายในองค์การชัดเจน
3. ปฏิบัติต่อข้อข้องใจหรือการร้องทุกข์ของผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความยุติธรรม
4. รักษาขวัญและกำลังใจของผู้ใต้บังคับบัญชาให้สูญอยู่เสมอ และให้ความรู้สึกว่ามีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าขององค์การ
5. ทำให้ผู้ร่วมงานมีความกระตือรือร้นในตัวที่จะทำงาน

กล่าวโดยสรุปว่า หน้าที่ของผู้นำ เป็นความสัมพันธ์ของการกระทำระหว่างผู้นำและผู้ตาม ผู้นำมีหน้าที่ที่จะต้องใช้กรรมวิธีต่าง ๆ สร้างความสนใจ รุ่งใจ ให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้นวิธีการต่าง ๆ ของผู้นำจึงเป็นสิ่งที่ช่วยอธิบายลักษณะการใช้อิทธิพลของผู้อื่น นั่นหมายความว่า ปัจจัยที่ทำให้ผู้นำมีอิทธิพล เช่น กฎข้อบังคับ ความเคารพยำเกรง การมีบารมี จะเป็นปัจจัยต่อการใช้วิธีการต่าง ๆ ของผู้นำด้วย

บทบาทความเป็นผู้นำ ²⁷

บทบาทของการเป็นผู้นำนั้นจะต้องสอดคล้องกับค่านิยมของคนในสังคมเมืองนั้น หมายความว่าค่านิยมจะเป็นตัวกำหนดว่าผู้นำจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ในการใช้บทบาทของความเป็นผู้นำ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับประชาชน ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการเป็นผู้นำเกี่ยวข้องกับประชาชนในลักษณะดังนี้ คือ

- ก. ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งจะนานแค่ไหน ขึ้นอยู่กับความสามารถในการรักษาสัญญาและความ

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

สามารถในการรักษาความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานระหว่างตนกับมวลชน

ข. ความสามารถในการระดมมวลชน คือ การแสวงหาความสนับสนุนจากมวลชน

ค. ความสามารถของมวลชนในการควบคุมการทำงานของผู้นำ กล่าวคือ การดำรงตำแหน่งของผู้นำขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของมวลชน

จากความหมายของบทบาทความเป็นผู้นำที่กล่าวมานี้ ชี้ให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์กันระหว่างฐานตำแหน่ง คุณค่า และสังคมการเมือง ซึ่งหมายความว่า ถ้าบุคคลใดอยู่ในฐานะตำแหน่งที่ประชาชนในสังคมให้การยอมรับนับถือ เขาก็มีโอกาสที่จะเป็นผู้นำทางการเมืองในสังคมนั้น ซึ่งตำแหน่งในสังคมนี้อาจจำเป็นต้องเป็นตำแหน่งที่เป็นทางการเท่านั้น ในสังคมไทยฐานะตำแหน่งบางอย่าง เช่น พระสงฆ์ ครู ก็เป็นที่ยอมรับเชื่อถือของคนในสังคม ดังนั้น เมื่อบุคคลดังกล่าวเข้ามาบทบาทเป็นผู้นำทางการเมือง การแสดงออกซึ่งบทบาทของเขาย่อมเป็นผลมาจากปัจจัยด้านสถานภาพในสังคมด้วย

จากที่กล่าวมาพบว่า บทบาทเป็นสิ่งที่อยู่กับฐานะตำแหน่งเสมอไป การที่ผู้นำจะสร้างความพึงพอใจให้แก่คนทุกคนในสังคมได้นั้นไม่ใช่เรื่องง่าย ได้มีผู้สรุปจากผลการศึกษาวิจัยว่า ผู้นำจะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบในการประสานความร่วมมือในการทำงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ โดยมีบทบาทที่ประกอบไปด้วย

1. การระดมความร่วมมือ
2. การประสานประชาสัมพันธ์
3. การเน้นหนักในเรื่องผลผลิต
4. การเป็นตัวแทนของชุมชน
5. การแสดงออกซึ่งการเป็นผู้นำกลุ่ม
6. ความสามารถในการจัดองค์การ
7. การติดตามประเมินผลและการให้รางวัล
8. ความเอื้อวิริย
9. ความสามารถในการเข้ากับผู้อื่น

การศึกษาเกี่ยวกับตัวผู้นำ

ในการศึกษาเกี่ยวกับตัวของผู้นำนี้ได้มี การศึกษากันเพียงเล็กน้อย เนื่องจากไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควรจากนักวิชาการ แต่ก็ยังมีผลงานที่พอจะอ้างอิงได้บ้างเช่น การศึกษาเกี่ยวกับผู้นำท้องถิ่นของ Yatsushiro, สมชัย รักวิจิตร พัทยา สายชู นอกจากนี้เป็นการวิเคราะห์ผู้นำทางจิตวิทยาของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

ในการศึกษาเกี่ยวกับตัวผู้นำนี้นักวิชาการได้พยายามศึกษาแตกต่างกันไปในหลายความคิด บางกลุ่มเชื่อว่า การเป็นผู้นำที่ดีนั้นสำคัญที่บุคลิภาพส่วนตัวของผู้นำเป็นสำคัญที่สุด แนวความคิดนี้เรียกว่า traits approach เชื่อว่า บุคลิภาพที่เหมาะสมจะเป็นคุณสมบัติที่ช่วยให้สามารถเป็นผู้นำที่ดีได้ แต่หากพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของการใช้บทบาทผู้นำที่เกี่ยวข้องกับผู้ตามแล้ว จะโต้แย้งได้ว่า ลักษณะบุคลิภาพมิได้เป็นสาระสำคัญของการเป็นผู้นำ ถึงแม้ว่าผู้นำนั้นจะเป็นคนมีความสามารถเพียงใดก็ตาม หากผู้ตามในกลุ่มไม่พร้อม ผลก็ย่อมตรงข้ามได้เสมอ ความเป็นผู้นำจึงขึ้นอยู่กับผู้ตามด้วย เป็นวิธีที่เรียกว่า follower or group approach และมีอีกแนวความคิดถึงคือ situational approach เป็นการศึกษาผู้นำตามสถานการณ์²¹

ในการศึกษามาระดับของมหาวิทยาลัยโอไฮโอ พบว่าลักษณะการริเริ่มเริ่มสร้าง หรือ การมุ่งงาน (task behavior) และลักษณะใส่ใจหรือมุ่งสัมพันธ์ภาพ (relationships behavior) แยกขาดจากกันพฤติกรรมของผู้นำสามารถพรรณนาลักษณะทั้ง 2 ได้ จะเห็นได้ว่า การศึกษาเกี่ยวกับผู้นำในระยะแรก ๆ จะเป็นการศึกษาที่เน้นบุคลิภาพของผู้นำ โดยการวิเคราะห์จากชีวิตของบุคคลทางประวัติศาสตร์ โดยมีความเชื่อว่าการเป็นผู้นำนั้นเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด มีใช้สิ่งที่สามารถฝึกฝนหรือสร้างในภายหลังได้

การศึกษาในระยะเวลาค่อมาได้รับความสนใจมากขึ้น นักวิชาการต่างก็ศึกษาและสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำตามแนวความคิดของตนมากขึ้น เช่น Kurt Lewin ได้ศึกษาและแบ่งผู้นำออกเป็น 3 แบบ ได้แก่ แบบอัตตาธิปไตย ประชาธิปไตย และ เสรีนิยม หรือ แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎี X หรือ ทฤษฎี " มุ่งงาน " (work-centered view) และ ทฤษฎี Y หรือ ทฤษฎี " มุ่งคน " (employee centered view) ของ Douglas Mc. Gregor²²

²¹ นิพนธ์ คันธเสรี, มนุษย์สัมพันธ์เพื่อการพัฒนาลังคม, หน้า 140.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 140.

การวิจัยของ Cecil E. Goode, Ralph M. Stogdill และ Warren G. Bennis³⁰ ได้ชี้ให้เห็นว่า
คุณลักษณะโดยทั่วไปซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จของภาวะผู้นำทางธุรกิจได้แก่

1. ความเฉลียวปัญญา (intelligence) จะอยู่ในรูปของความสามารถและทักษะในติดต่อสื่อสารที่จะ
นำไปใช้ประโยชน์ในการจูงใจ เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือจากผู้ใต้บังคับบัญชา
2. ความกว้างขวางหรือวุฒิภาวะทางสังคม (social maturity and breadth) หมายถึงความรอบ
รู้อย่างกว้างขวางลึกซึ้งในเรื่องของชีวิตและสังคม
3. แรงจูงใจภายใน (inner motivation) และความไม่ฝืนของผู้เฒ่าที่จะให้ประสบความสำเร็จใน
ชีวิต
4. ทัศนคติทางด้านมนุษยสัมพันธ์ (human relationships attitudes) แสดงถึงการยอมรับว่า
ความร่วมมือของคนเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความมีประสิทธิภาพขององค์การผู้นำต้องให้ความ
สำคัญกับคน

ปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจและการสร้างอำนาจให้กับคน

ในเรื่องของปัจจัยที่ทำให้เกิดอำนาจนั้น Robert Dahl³¹ ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้บุคคลมีอิทธิพล
เหนือการตัดสินใจเหนือคนอื่นนั้นมีสาเหตุมาจาก

1. บุคคลนั้นต้องมีทรัพยากรทางการเมืองอยู่ในครอบครองมากกว่าบุคคลอื่น
2. ถึงแม้จะมีทรัพยากรทางการเมืองเท่ากัน แต่อยู่ที่การมีโอกาสและการรู้จักใช้ทรัพยากรนั้นให้เกิด
ประโยชน์มากที่สุด
3. และแม้จะมีทรัพยากรทางการเมืองในครอบครองเท่ากัน แต่อยู่ที่การเป็นผู้มีความชำนาญและใช้
ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า

³⁰ Keith Davis, อ้างในเรื่องเดียวกัน, หน้า 141.

³¹ Robert Dahl, *A Modern Political Analysis* (New Delhi : Printice-Hall India Private
Limited, 1961). อ้างใน ไพฑูรย์ โพธิสว่าง, หน้า 34-35.

การที่บุคคลบางคนสามารถใช้ทรัพยากรทางการเมืองได้มากกว่าบุคคลอื่น ก็เพราะต้องการผลประโยชน์มากกว่าคนอื่น หรือมีแรงจูงใจบางอย่างมากกว่าคนอื่น ส่วนสาเหตุที่บุคคลมีความชำนาญในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองมากน้อยกว่ากันก็เนื่องมาจาก

- ก. ความแตกต่างในเรื่องของชาติพันธุ์
- ข. ความแตกต่างในโอกาสที่จะเรียนรู้และฝึกฝน
- ค. ความแตกต่างในเรื่องแรงจูงใจที่จะเรียนรู้

นอกจากนี้ความแตกต่างในความชำนาญในการใช้ทรัพยากรทางการเมือง ยังอาจขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านชีววิทยา เช่น ความแตกต่างทางสมอง เป็นต้น และอาจขึ้นกับความแตกต่างในความตั้งใจฝึกฝนให้เกิดความชำนาญในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองด้วยซึ่งอาจเกี่ยวเนื่องมาจากแรงจูงใจของบุคคลนั้นด้วย

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้บุคคลมีอำนาจและอิทธิพล คือ การมีทรัพยากรทางการเมือง ความสนใจและความชำนาญในการใช้ทรัพยากรทางการเมือง ทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญได้แก่ ความมั่งคั่ง ชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ความสามารถในการควบคุมข้อมูลต่าง ๆ ตำแหน่งในทางสาธารณะ การได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างกว้างขวาง การมีพรรคพวกบริวารที่มีวินัยและจงรักภักดี ตลอดจนการควบคุมหน่วยงานที่ไวต่อการรับข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

ในเรื่องทรัพยากรทางการเมืองนี้ Warren F. Ilchman and Thomas Norman Uphoff²² ได้ให้หมายถึงเรื่องของ สินค้าและบริการทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม การเข้าถึงข้อมูล การมีกำลัง ความชอบธรรม อำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย การยอมตาม ซึ่งลักษณะทรัพยากรทางการเมืองที่ทั้ง 2 ได้กล่าวถึงนั้น คล้ายคลึงกับในความหมายของ โรเบิร์ต ดาร์ล ที่กล่าวถึงมาแล้ว

²² Warren F. Ilchman and Thomas Norman Uphoff, The Political Economy of Change (Berkeley and Los Angeles : University of California Press, 1974). อ้างใน ไพฑูรย์ โพธิ์สว่าง, หน้า 35.

ส่วน สัญญา สัญญาวิวัฒน์^{๒๑} ได้กล่าวถึงทรัพยากรทางการเมืองว่า หมายถึงสิ่งใด ๆ ที่ประชาชนอาจนำมาใช้เพื่อให้เกิดอำนาจขึ้น ซึ่งมีอยู่หลายประการได้แก่

1. การเป็นเจ้าของ เช่น สิ่งของต่าง ๆ ความรู้ความชำนาญ หรือ บุคลิกลักษณะที่ดี ซึ่งรวมถึงอายุด้วย
2. การได้ดำรงตำแหน่งสำคัญในองค์กร เช่น ในกระทรวงมหาดไทย ในกองทัพ ในกรมตำรวจ เป็นต้น
3. การที่ผู้มีอำนาจมอบอำนาจให้ เช่น ส.ส. ได้รับแต่งตั้งจากนายกรัฐมนตรีให้ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง
4. การได้เป็นเจ้าขององค์กร เช่น เป็นเจ้าของธนาคาร ห้างร้าน โรงงานต่าง ๆ

ในเรื่องการสร้างอำนาจให้กับตนเองนั้น หมายถึง การที่ผู้นำได้มีการใช้ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างไรง้างเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง อันมีผลทำให้ตนเองได้เป็นผู้นำที่ประชาชนทั่วไปในชุมชนให้การยอมรับ เชื่อฟัง และปฏิบัติตาม กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือมีการใช้ทรัพยากรที่ตนมีอยู่อย่างไร มีความชำนาญอย่างไร กิจกรรมอะไรบ้าง หรือ เป็นการศึกษาศักยภาพในการใช้ทรัพยากรทางการเมืองนั่นเอง

ผู้นำใช้อิทธิพลจูงใจผู้อื่นได้อย่างไร

จากการที่เราได้ทราบมาแล้วว่า การเป็นผู้นำนั้น เกิดจากการใช้อิทธิพลจูงใจผู้ปฏิบัติให้ปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ผู้นำทฤษฎีทฤษฎีแต่ทุกคนแม้ว่าจะมีอำนาจหน้าที่เหมือนกัน แต่สามารถในการนำพาได้เท่าเทียมกันไม่ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ทุกคนมีสิทธิในการออกคำสั่งเท่ากัน แต่มีความสามารถในการออกคำสั่งไม่เท่ากัน ฉะนั้น การใช้อิทธิพลจูงใจคน จึงเป็นลักษณะที่แสดงถึงคุณลักษณะของผู้นำอย่างแท้จริง^{๒๒}

^{๒๑} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, สังคมวิทยาการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2532), หน้า 339-342.

^{๒๒} อุตัย หิรัญโต, ปรมวลทฤษฎี อธิปไตยของการเป็นผู้นำ (พระนคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2524), หน้า 26.

Max Weber^{**} นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันนี้ กล่าวว่า การที่คนจะยอมรับนับถือความเป็นผู้นำ ๆ หนึ่ง หรือยอมรับว่าคน ๆ หนึ่ง มีความชอบธรรม (legitimacy) ที่จะสั่งการใด ๆ และคน ๆ นั้น ทำตามที่ตนเองสั่ง เกิดขึ้นได้ 3 กรณี คือ

1. ยอมรับด้วยเหตุผล (rational grounds) หมายถึงตามลักษณะในทางกฎหมายแล้ว เขายอมรับสิทธิที่จะออกคำสั่งให้ผู้อื่นปฏิบัติตามได้ อำนาจสั่งการนี้เกิดจากตำแหน่งของคน มิได้เกิดจากตัวคน ถ้าคน ๆ นั้น พันตำแหน่งอำนาจสั่งการก็สิ้นสุดลงด้วย และใครก็ตามที่มาดำรงตำแหน่งแทนก็จะมีอำนาจสั่งการได้ทุกคน

2. การยอมรับด้วยประเพณี (tradition grounds) ประเพณีเป็นแบบแผนของความประพฤติ และการกระทำที่บุคคลในกลุ่มเดียวกันยึดถือปฏิบัติในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ประเพณีเป็นสิ่งที่สังคมถือว่าเป็นเรื่องของส่วนรวมที่บุคคลหลายคนทำด้วยกัน มิได้เป็นเรื่องส่วนตัว ฉะนั้นประเพณีจะเป็นแนวทางชี้้นำการปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งมีสภาพที่บังคับให้ทุกคนปฏิบัติตาม ผู้นำที่ได้รับอำนาจตามประเพณีจะมีอำนาจสั่งการได้เช่นเดียวกับได้รับอำนาจตามกฎหมาย

3. ยอมรับด้วยบุญญาธิการ (charismatic grounds) ผู้นำบางคนมีคุณลักษณะพิเศษ ซึ่ง แมกซ์ เวเบอร์ เรียกว่า คุณลักษณะส่วนตัว (charisma) ทำให้เขาแตกต่างจากคนธรรมดาดูเหมือนกับว่าบุคคลนี้มีความสามารถเหนือมนุษย์ มีอำนาจพิเศษในตัวที่สามารถดึงดูดใจคนตามที่เขาปรารถนา

ผู้นำทำให้ศักยภาพของกลุ่มคนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังอย่างใหญ่หลวงต่อประสิทธิภาพของงานหรือต่อความสำเร็จของงาน แต่ความสามารถในการนำของผู้นำแต่ละคนก็ไม่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับเงื่อนไขภายในตนเองซึ่งเป็นคุณสมบัติส่วนตัวหรืออาจเกิดขึ้นจากผลกระทบจากภายนอกก็ได้

^{**} Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization* (New York : The Free Press, 1964), chapter 3. อ้างใน ฐเกียรติ มุทธากาญจน์, ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของผู้นำท้องถิ่น, หน้า 16.

แนวความคิดเกี่ยวกับชนชั้นนำ

จากการที่เราได้ศึกษาถึงอำนาจและอิทธิพล ซึ่งเป็นปัจจัยในการสร้างความเป็นผู้นำให้แก่บุคคลแล้ว ความนี้เราจะศึกษาถึงความเป็นชนชั้นนำของบุคคล ซึ่งจะมีผลมาจากการที่บุคคลเหล่านั้นได้เป็นผู้นำแล้ว

แนวความคิดเกี่ยวกับชนชั้นนำนั้นเริ่มมาจากแนวความคิดเกี่ยวกับการแบ่งช่วงชั้นทางสังคม ซึ่งเป็นแนวความคิดทางสังคมวิทยาที่อธิบายว่าคนในแต่ละสังคมมีความไม่เท่าเทียมกันในด้านต่าง ๆ ความไม่เท่าเทียมกันนี้เป็นเรื่องของคนในสังคมเป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ และการประเมินคุณค่านี้เองไม่ใช่เป็นเรื่องของธรรมชาติ ความไม่เท่าเทียมกันในสังคมนำไปสู่การแบ่งชนชั้นทางสังคมขึ้น เพราะในแต่ละสังคมมีความไม่เท่าเทียมกันในด้านทรัพย์สิน อำนาจ ชื่อเสียง เกียรติภูมิ และการประเมินคุณค่าทางสังคม การประเมินคุณค่าทางสังคมนั้นหมายถึง การที่คนในสังคมหนึ่งร่วมกันตั้งเกณฑ์ว่า คุณลักษณะใดควรได้รับการยกย่อง และควรยกย่องอะไร เหนือสิ่งอื่นใด เช่น ถ้าคนในสังคมเห็นพ้องกันว่าคนมีความรู้สูงควรจะได้รับการยกย่อง คนที่มีความรู้สูงก็จะได้รับการจัดลำดับให้อยู่ในระดับสูงของสังคม เป็นต้น

การแบ่งชนชั้นทางสังคมเป็นเรื่องของสังคมที่กำหนดขึ้นมาโดยกำหนดกฎเกณฑ์สัมพัทธ์กันผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (socialization) การที่กฎเกณฑ์ทางสังคมไม่ว่าจะเป็นสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วง ย่อมส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการแบ่งชนชั้นไปในแต่ละช่วง คนที่อยู่ในชนชั้นที่แตกต่างกันจะมีโอกาสในชีวิตไม่เท่ากัน ในคนที่อยู่ในชนชั้นสูงย่อมได้เปรียบในเรื่องผลประโยชน์มากกว่าชนชั้นที่ต่ำกว่า ในสังคมปัจจุบันนี้จะมีชนชั้นสูงน้อยกว่าชนชั้นที่ต่ำกว่า ถ้าเปรียบเทียบคนในสังคมเหมือนรูปพีระมิดแล้ว จะพบว่าคนชั้นสูงอยู่บนยอดหรือที่ปลายแหลมของรูปพีระมิด เรียกว่าจุดยอดของโครงสร้างของสังคมนั้นเอง เรียกคนกลุ่มน้อยนี้ว่า "ชนชั้นนำ" (elite) ของสังคม เป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจมากที่สุด ทรัพย์สินมากที่สุด มีสถานะทางสังคมสูงที่สุด

การให้ความหมายของชนชั้นนำ

ชนชั้นนำ (elite) ในความหมายโดยทั่วไปนั้นจะหมายถึง คนส่วนน้อยในสังคมที่มีอำนาจ และอิทธิพลมากที่สุด ครอบครองทรัพย์สิน และความมั่งคั่งมากที่สุด และใช้ความได้เปรียบดังกล่าวเข้าไปควบคุมการตัดสินใจของสังคมหรืออำนาจปกครองเอาไว้

ถ้ามองโดยในความหมายในเชิงกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของสังคมแล้ว ชนชั้นนำคือ บุคคลที่มีตำแหน่งสูงสุดในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น ตำแหน่งสูงสุดทางราชการ ตำแหน่งสูงสุดทางทหาร ทางการเมือง ทางศาสนา เป็นต้น

Laswell²⁶ ได้ให้ความเห็นว่า แนวคิดเรื่องชนชั้นนำมีลักษณะบอถึงการแบ่งแยกประเภทของชนชั้นนำและบอกลักษณะของชนชั้นนำแต่ละประเภทโดยการระบุถึงบุคคลที่อยู่ในฐานะสูงในสังคมแต่ละแห่ง ดังนั้นจึงมีประเภทของชนชั้นนำได้มากพอ ๆ กับค่านิยมของสังคม นอกเหนือไปจากชนชั้นนำทางอำนาจ(ชนชั้นนำทางการเมือง) แล้วยังมีชนชั้นนำทางทรัพย์สิน ความร่ำรวย ชนชั้นนำทางด้านได้รับการเคารพนับถือยกย่อง และชนชั้นนำทางด้านผู้มีความรู้

ถ้ากล่าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ชนชั้นนำหมายถึง บุคคลที่มีตำแหน่งสูงสุดในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม²⁷

การศึกษาในทางรัฐศาสตร์ ในเรื่องเกี่ยวกับชนชั้นนำนี้ แบ่งออกเป็น 2 แนว คือ

แนวที่ 1 มุ่งสนใจในอำนาจทางการเมืองของชนชั้นนำ เป็นการศึกษาถึงอำนาจของผู้นำ กลุ่มคนที่มีอำนาจทางการเมือง ลักษณะการใช้อำนาจในทางการเมือง การแข่งขันต่อรองของกลุ่มคนต่าง ๆ

แนวที่ 2 มุ่งสนใจในเรื่องหน้าที่หรือกิจกรรมของชนชั้นนำในทางสังคม

ถ้ามองในทฤษฎีหน้าที่ (function theory) ของ Parson ชนชั้นนำหมายถึง คนกลุ่มน้อยที่เป็นผู้นำของกิจกรรมแต่ละด้านของสังคม โดยคนเหล่านี้จะมีบทบาทในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของสังคม เช่น ชนชั้นนำทางวัฒนธรรม ชนชั้นนำทางการเมืองการปกครอง ปัญญาชน

²⁶ Harold D. Lasswell, Daniel Lerner, and C. Easton Rothwell, *The Comparative Study of Elites* (Stanford, California : The Hoover Institute and Library on War, Revolution, and Peace, Stanford University Press, 1952), p.6.

²⁷ ขาดิทย ฌ เชียงใหม่ "พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของชนชั้นนำ" *เอกสารการสอนชุดวิชาพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมทางการเมืองไทย* (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2538), หน้า 154.

แต่ในความหมายของ Mills ^๓ ได้มีความเห็นว่า ชนชั้นนำนั้นประกอบไปด้วยคน 3 กลุ่ม เท่านั้น ซึ่งได้แก่ ผู้นำทางธุรกิจ ผู้นำทางทหาร และข้าราชการพลเรือนในระดับสูง ซึ่งความคิดเห็นของ Mills เกี่ยวกับการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นนี้จะเข้าไปสอดคล้องกับปรากฏการณ์ทางการเมืองของประเทศไทย

ดังนั้นในความหมายของ Mills ชนชั้นนำจะหมายถึงการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นของชนชั้นปกครองที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน มีอุดมการณ์ร่วมกัน มีความเชื่อและโลกทัศน์คล้ายคลึงกัน มีภูมิหลังทางครอบครัว และระดับทางการศึกษาคือคล้ายคลึงกัน โดยรวมตัวกันเพื่อใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มตนเองมากกว่าเพื่อสังคมโดยรวม

ในการศึกษาชนชั้นนำแบบคลาสสิกของ Vilfredo Pareto, Gaetano Masca และ Robert Michels ^๔ จะมุ่งพิจารณาถึงคุณลักษณะของบุคคลที่เป็นชนชั้นนำมีอำนาจครอบงำในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมแต่ละแห่ง โดยมีสาระคือ คนในสังคมใดก็ตามจะมีเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่จะมีอำนาจในการตัดสินใจกำหนดทิศทางและสาระของเรื่องสำคัญ ๆ ในสังคม

นักทฤษฎีทั้ง 3 ท่าน ที่ได้กล่าวข้างต้นนั้นได้ตั้งทฤษฎีขึ้นมาเพื่อต่อต้านกระแสความคิดแบบสังคมนิยมและแบบประชาธิปไตยเสรีนิยม โดยเสนอว่า ในสังคมนั้น ชนชั้นนำเป็นสิ่งที่จำเป็นและขาดไม่ได้

แนวความคิดของ Pareto ซึ่งได้ศึกษาในเชิงจิตวิทยา ได้แบ่งคนในสังคมออกเป็น 2 กลุ่ม ตามความสามารถ คือ

- กลุ่มที่ 1 ชนชั้นนำ หมายถึง กลุ่มคนที่มีความสามารถมากกว่าประชาชน
- กลุ่มที่ 2 ประชาชน

Pareto เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงและการคงสภาพเดิมของสังคมขึ้นอยู่กับอิทธิพลอันเกี่ยวเนื่องกันของสันดานในธรรมชาติของจิตใจมนุษย์ ซึ่งได้แก่

^๓ C. Wright Mills. *The Power Elite* (New York : Oxford University Press, 1967).

^๔ ชชาติชาย ณ เชียงใหม่, "พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของชนชั้นนำ" *เอกสารวรรณคดีวิชาพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมทางการเมืองไทย*, หน้า 159 .

1. สัญชาตญาณแห่งการแสวงหาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ (instinct for combination)
2. การยึดมั่นกับสภาวะทั้งหมด (persistence of aggregates)

ซึ่งสันดานทั้ง 2 นี้จะมีสภาพตรงกันข้ามซึ่งกันและกัน Pareto กล่าวว่า ชนชั้นนำเป็นผู้ปกครองจะอยู่ภายใต้การครอบงำของสัญชาตญาณแห่งการแสวงหาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ (instinct for combination) ส่วนประชาชนผู้ถูกปกครองจะอยู่ภายใต้การครอบงำของการยึดมั่นกับสภาวะทั้งหมด (persistence of aggregates) ประชาชนไม่ค่อยมีความคิดริเริ่มเพียงพอที่จะท้าทายการปกครองของชนชั้นนำ ซึ่งมีความเฉลียวฉลาด มีความคิด ชอบการคาดคะเน

Pareto เสนอว่า เป็นเรื่องสำคัญมากที่ชนชั้นนำต้องเปิดโอกาสในระดับหนึ่งให้ประชาชนบางคนบางหมู่ที่มีสัญชาตญาณแห่งการแสวงหาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ มาโดยกำเนิดได้ขึ้นมาเป็นชนชั้นนำบ้างเพื่อให้เกิดกระบวนการหมุนเวียนของชนชั้นนำ อันจะทำให้สังคมปลอดจากการตกอยู่ในสภาวะชะงักงัน ซึ่งอาจนำไปสู่การปฏิวัติของกลุ่มคนซึ่งถูกกีดกันไม่ให้ขึ้นสู่การเป็นชนชั้นนำ

แนวความคิดของ Michels^๑ ในการศึกษาเชิงองค์การ โดย Michels ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิดนี้โดยศึกษากับพรรคการเมืองพรรคหนึ่งในเยอรมัน ที่มีชนชั้นกรรมาชีพยึดมั่นกับแนวความคิดประชาธิปไตย โดยผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าพรรคหรือองค์การที่ยึดมั่นกับแนวความคิดประชาธิปไตยนั้น แท้จริงแล้วอำนาจการเมืองการปกครองยังอยู่ในมือของชนชั้นนำหรือเป็นการปกครองแบบคณาธิปไตย

Michels ได้เสนอว่า มีเหตุผล 3 ประการที่ทำให้เกิดการปกครองโดยชนชั้นนำ คือ

- ประการที่ 1 คือ ความจำเป็นในการจัดองค์การ
- ประการที่ 2 คือ บุคลิกลักษณะของผู้นำ
- ประการที่ 3 คือ บุคลิกลักษณะของประชาชน

แนวความคิดของ Masco^๒ ในการศึกษาเชิงองค์การ โดยที่ Masco มีความเชื่อว่า การจัดระเบียบทางสังคมเป็นสิ่งที่จำเป็นเพื่อควบคุมสัญชาตญาณที่ส่วนใหญ่แล้วร้ายของมนุษย์ ทุกสังคมมีชนชั้นอยู่ 2 ชั้น

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า 160-161.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า 162-163.

คือ ชนชั้นผู้ปกครอง กับชนชั้นผู้ถูกปกครอง ชนชั้นผู้ปกครองควบคุมอำนาจไว้ได้ก็เพราะเป็นคนเพียงส่วนน้อยที่มีการจัดตั้งหรือจัดองค์การ ซึ่งย่อมจะมีองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เข้มแข็งกว่าคนส่วนใหญ่ที่ไม่มีการจัดองค์การ Masca เห็นว่าชนชั้นปกครองที่จะประสบความสำเร็จจะต้องประกอบด้วยคนทุกประเภท ไม่ใช่มีแต่เพียงเฉพาะชนชั้นสูงที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ และสถานภาพทางสังคมสูงแต่เพียงพวกเดียวเท่านั้น สถาบันต่าง ๆ ทางสังคมนั้นเป็นสิ่งจำเป็นในการรวบรวมผู้นำเข้ามาผูกพันกันเหนียวแน่น ไม่ใช่สัญชาตญาณตามที่ Pareto เสนอ การจะขึ้นเป็นผู้นำได้ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสังคม ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงของกฎระเบียบทางสังคมจึงเป็นปัจจัยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะองค์ประกอบของชนชั้นนำ

ลัทธิการเมืองเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ Masca เห็นว่า ผู้นำต้องใช้เป็นเครื่องมือในการปกครอง Masca เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นมูลเหตุพื้นฐานทางการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของชนชั้นนำ

สรุปได้ว่าทฤษฎีชนชั้นนำแบบคลาสสิกมีเนื้อหาที่กล่าวถึง ชนชั้นนำมีลักษณะเป็นธรรมชาติที่เหนือกว่าประโยชน์ทั่วไป มีความสามารถในการบริหารองค์การทางการเมืองมากกว่าประโยชน์ทั่วไป และเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับระบบการเมือง

การศึกษาชนชั้นนำแบบเชิงประจักษ์

เป็นการศึกษาในเชิงพิสัยให้เห็นจริงในเรื่องของลักษณะของความไม่เป็นเอกภาพ การรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นของชนชั้นนำ ทศนคติในด้านต่าง ๆ และลักษณะพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมของชนชั้นนำ ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อทดสอบข้อเสนอสันนิษฐานต่าง ๆ ในทฤษฎีชนชั้นนำแบบคลาสสิก โดยมีแนวการศึกษา 4 แนวทางคือ

1. การศึกษาฐานะตำแหน่งของชนชั้นนำ
2. การศึกษาชื่อเสียงเกียรติภูมิของชนชั้นนำ
3. การศึกษาการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชนชั้นนำ
4. การศึกษาพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมของชนชั้นนำซึ่งมีปัจจัยในการพิจารณา คือ
 - 4.1 ภูมิหลังทางครอบครัวของชนชั้นนำ
 - 4.2 ภูมิลำเนาเดิมของชนชั้นนำ
 - 4.3 อายุของชนชั้นนำ
 - 4.4 การศึกษาของชนชั้นนำ

การวิเคราะห์โครงสร้างอำนาจกับความเป็นชนชั้นนำ

ในการศึกษาว่าในกลุ่มคนแต่ละแห่งนั้นผู้ใดมีอำนาจมากกว่าใครนั้น เป็นเรื่องยากที่จะวัดกันเป็นตัวเลขได้เพราะในเรื่องอำนาจนั้นเป็นนามธรรม ในเรื่องนี้ นักวิชาการได้มีความเห็นแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งเชื่อว่าในทุกชุมชนมีชนชั้นนำกลุ่มหนึ่งรวมตัวกันเหนียวแน่นผูกขาดอำนาจและการตัดสินใจของชุมชนทุกเรื่อง กลุ่มนี้จะเรียกว่าสำนักชนชั้นนำนิยม (elite school) กลุ่มนี้ได้อธิบายอำนาจและโครงสร้างทางอำนาจโดยคะแนนที่ชนชั้นนำได้รับจากการระบุและเรียงลำดับจากสมาชิกของชุมชนทั่ว ๆ ไป คือ มองอำนาจและอิทธิพลรวมทั้งโครงสร้างอำนาจของบุคคล (ชนชั้นนำ) จากสายตาของคนอื่น ๆ ในชุมชนนั้นเป็นการมองจากชื่อเสียงของบุคคล ทั้งนี้โดยให้สมาชิกของชุมชนระบุว่าในชุมชนนั้น "ใครมีอำนาจ" และให้จัดลำดับอำนาจ บุคคลใดได้รับการระบุมากและถูกจัดอยู่ในระดับสูงมากที่สุดก็นับว่าเป็นคนมีอำนาจมาก อย่างไรก็ตามการให้สมาชิกของชุมชนระบุว่าใครมีอำนาจดังกล่าวนั้น นักวิชาการกลุ่มนี้ยอมรับว่า อำนาจที่วัดคือ อำนาจในการตัดสินใจในนโยบายหลัก ๆ ของชุมชนที่มีผลกระทบต่อชุมชนโดยส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ส่วนนักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งพอจะเรียกได้ว่าเป็นสำนักพหุนิยม (pluralist school) ไม่เชื่อว่าในชุมชนต่าง ๆ มีกลุ่มชนชั้นนำที่รวมตัวกันเหนียวแน่นผูกขาดการให้อำนาจและการตัดสินใจในทุก ๆ เรื่อง แต่เชื่อว่าการเมืองเป็นเรื่องของการแข่งขันระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ อำนาจและโครงสร้างอำนาจจึงไม่ตายตัว แต่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาแล้วแต่ว่านโยบายหรือการตัดสินใจปัญหาเรื่องใดจะกระทบกลุ่มผลประโยชน์ใดนั้นก็จะมีผู้ส่งตัวแทนเข้ามาต่อรองแข่งขัน ดังนั้นนักวิชาการกลุ่มนี้จึงอธิบายว่า อำนาจคือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน และในกระบวนการตัดสินใจนั้นเอง เราจะทราบโครงสร้างหรือระดับของอำนาจได้ก็โดยดูว่าในการประชุมตัดสินใจของบุคคลกลุ่มหนึ่งนั้น ใครมีส่วนร่วมหรือใครเข้าประชุมบ้าง และผลการตัดสินใจจากการประชุมใครได้ใครเสีย และในที่สุดดูว่า ใครครอบงำและได้ผลประโยชน์มากที่สุด คน ๆ นั้นก็จะมีอำนาจมากที่สุด^๑

^๑ ระดม วงษ์นิยม, "แนวความคิดเรื่องชนชั้นนำและการศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชน," เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 10 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527, หน้า 20.

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของชนชั้นนำและผู้นำท้องถิ่น มีดังนี้

สมพันธ์ เตชะอธิก ปรินชา อุยตระกูล และ ชิน ศรีสวัสดิ์^๑ ได้ศึกษาถึงศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่นในชุมชนชนบทภาคอีสาน โดยได้ศึกษาลักษณะของบุคคลตามสาขาอาชีพไว้ 4 ประเภท ได้แก่ พระสงฆ์นักพัฒนา ชาวบ้านนักพัฒนา ครูนักพัฒนา และเกษตรตำบล ผลการศึกษาได้แยกประเภทของผู้นำชุมชนไว้ 6 ประเภทคือ

1. ผู้นำทางด้านความคิด เป็นผู้นำที่ใช้ความคิดเพื่อการพัฒนาคนแล้วพัฒนาเศรษฐกิจ การคิดค้นหาวิธีพึ่งตนเองทางการเกษตร การใช้ความคิดวิเคราะห์ชุมชนและทางเลือกในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเอง การใช้ความคิดในการวิเคราะห์ศักยภาพกลุ่มคนจน และการจัดการศึกษาเพื่อชุมชน
2. ผู้นำทางด้านศีลธรรม ซึ่งจะหมายถึงพระสงฆ์ที่มีศีลและธรรมเป็นอย่างดีซึ่งชาวบ้านจะยอมรับนับถือ
3. ผู้นำทางด้านอาชีพ เทคนิคและการปฏิบัติ ด้วยการอาศัยเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาแนะนำ
4. ผู้นำด้านการเทคโนโลยี การพูด โดยอาศัยวิธีการกระตุ้นแรงจูงใจให้เกิดแนวความคิดและการปฏิบัติ
5. ผู้นำที่สามารถประยุกต์งานราชการกับเป้าหมายเพื่อชาวบ้าน
6. ผู้นำทางการประสานทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชน

สมพันธ์ เตชะอธิก กับคณะ ยังได้กล่าวถึง ลักษณะและปัจจัยของผู้นำชุมชนที่ได้รับการยอมรับคือ

1. การเป็นผู้นำองค์กร การแก้ปัญหาจะต้องมีการสร้างองค์การชุมชนให้เข้มแข็ง สามารถต่อรองกับอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจกับภายนอกได้
2. ผู้นำที่เป็นปัจเจกชน หมายถึงการเป็นที่พึ่งของตนเอง
3. ผู้นำที่ทรงวาทกรรมสร้างหรือจัดตั้งขึ้นมากเพื่อประสานงานกันเองและประสานกับรัฐ
4. ปัจจัยที่ทำให้ผู้นำได้รับการยอมรับจากชุมชน ได้แก่
 - 4.1 การเป็นผู้มีความรู้ความสามารถพิเศษ
 - 4.2 ความมุ่งมั่นจริงจังในการทำงานด้วยความเสียสละของผู้นำ
 - 4.3 ความเหมาะสมสอดคล้องของกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาชุมชน

^๑ สมพันธ์ เตชะอธิก, ปรินชา อุยตระกูล และ ชิน ศรีสวัสดิ์, *ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2537), หน้า 24-72.

4.4 การยอมรับของบุคคลภายนอก ซึ่งหมายถึง การจะเป็นผู้นำในชุมชนได้ส่วนหนึ่งนั้นคือ การยอมรับจากคนภายนอกให้การยอมรับ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้เกิดความเป็นผู้นำมากขึ้น

4.5 บุคลิกภาพของผู้นำเอง ซึ่งได้แก่ การให้ความสนใจใฝ่ศึกษาด้วยตนเองอยู่เสมอ กล้าทดลองในสิ่งใหม่ ๆ เรียนรู้ สองมิติสองถูก เป็นคนช่างคิดช่างทำ ช่างสังเกตจดจำ มีความเป็นตัวของตัวเอง รวมทั้งความสามารถในการประสานงานกับบุคคล องค์กร และสถาบันต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อระดมทรัพยากรมาแก้ไขปัญหาชุมชน

4.6 ปัจจัยทางครอบครัว ซึ่งจะช่วยในการเกื้อหนุนการเป็นผู้นำชุมชนได้ เช่น การเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจ การส่งเสริมประสบการณ์จากการสอนของพ่อแม่ หรือการได้รับการสนับสนุนจากทางครอบครัว เป็นต้น

ลักษณะของปัจจัยที่ทำให้ผู้นำได้มีบทบาทของความเป็นผู้นำ ได้แก่

1. ปัจจัยภายในชุมชน ซึ่งได้แก่ วิกฤตการณ์ของชุมชน เมื่อชุมชนประสบปัญหาต่าง ๆ การเกิดปัญหาความขัดแย้งในชุมชน และการที่ชาวบ้านในชุมชนมีความสำนึกในทางการเมือง
2. ปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ นโยบายรัฐบาลที่กำหนดแนวทางการดำเนินการ การสนับสนุนขององค์กรเอกชน สภาพการศึกษาของชาวบ้านในท้องถิ่น และกระแสการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ
3. ปัจจัยที่ทำให้ผู้นำคงความเป็นผู้นำหรือเลื่อมความเชื่อถือ

3.1 สิ่งที่ทำให้ผู้นำคงความเป็นผู้นำได้คือ ผู้นำเองต้องยืนหยัด ยึดมั่นในแนวความคิดอุดมการณ์เดิม ประชาชนเองให้การยอมรับ มีแรงเสริมกระตุ้นจากองค์กรภายนอกชุมชน นอกจากนี้สถานการณ์และปัญหาที่เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คงความเป็นผู้นำได้

3.2 เหตุปัจจัยที่ทำให้ผู้นำเลื่อมการยอมรับ ได้แก่ การที่ผู้นำหันเหแนวความคิดและกิจกรรมไปจากชุมชน มีเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง ผู้นำมีการดำรงชีพที่แตกต่างไปจากชาวบ้าน และการทำงานแบบสั่งการลักษณะการทำงานที่ชาวบ้านได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมน้อย *

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ* ได้ศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างอำนาจระหว่าง 2 เทศบาลโดยเอาวิธีการระบุตัวชนชั้นนำจากชื่อเสียง พบว่า ชนชั้นนำทั้งสองแห่ง ส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลที่ร่ำรวยมาก และมีตำแหน่ง

* ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เอกพันธ์ เศรษฐกิจ, ปรีชา อุยตระกูล และอื่น ศรีสวัสดิ์, ถ้อยภาพและเรื่องราวผู้นำท้องถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2537).

* จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, บุคคลชั้นนำ : โครงสร้างอำนาจและการเมืองในชุมชนไทย, 2513.

ที่เป็นทางการในชุมชน สถานที่เกิด สัญชาติ อายุ เพศ การศึกษา ฯลฯ เป็นส่วนที่ช่วยส่งเสริมอำนาจหรืออิทธิพลของแต่ละบุคคลให้ชัดเจนยิ่งขึ้นเท่านั้น

Charles F. Keyes^๑ เป็นนักวิชาการผู้หนึ่งได้ให้ความเห็นว่า ในชุมชนท้องถิ่นมีแหล่ง 2 แหล่งที่ก่อให้เกิดลักษณะผู้นำท้องถิ่น คือ ลักษณะโครงสร้างสังคมแบบชานา และแหล่งภายนอกในระดับชาติ ซึ่งทั้ง 2 แหล่งนี้จะเป็นตัวแปรที่ทำให้เกิดลักษณะผู้นำท้องถิ่น 3 ประเภท คือ

1. ผู้นำซึ่งเกิดจากภายในชุมชน ซึ่งหมายถึง คนสูงอายุที่มีความรู้ ประสบการณ์ และชาวบ้านให้การนับถือมาก
2. ผู้นำที่เกิดจากเป็นสมาชิกกับกลุ่มภายนอก หรือผู้นำที่มาจากภายนอกชุมชน เช่น นักการเมือง ข้าราชการ พ่อค้า เป็นต้น
3. ผู้นำซึ่งเกิดจากการเชื่อมช่องว่างระหว่างผู้นำประเภทที่ 1 และ 2 โดยจะใช้คำว่า "synaptic leaders" ซึ่งประกอบไปด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่ประจำอยู่ในท้องถิ่น โดยอาศัย ให้ความสำคัญแก่ผู้นำประเภทนี้มากที่สุดเพราะเป็นกลุ่มที่ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างชุมชนบทในหมู่บ้านกับกิจกรรมหรือสังคมภายนอก แต่เขาก็ยอมรับว่า กลุ่มข้าราชการ โดยเฉพาะตำรวจ นายอำเภอ มีอิทธิพลต่อผู้นำท้องถิ่นมาก

สมชัย รักรัตน์^๒ ได้ศึกษาเรื่องความเป็นผู้นำในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยศึกษาด้วยวิธีทางโครงข่ายทางสังคม เพื่อหาตัวผู้นำในท้องถิ่น มีเป้าหมายเพื่อทราบโครงสร้างผู้นำในหมู่บ้านว่าใครคือผู้นำที่แท้จริง เพื่อหาความแตกต่าง ความคล้ายคลึงที่สำคัญระหว่างผู้นำกับผู้ที่ไม่ได้เป็นผู้นำ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า

1. ชาวบ้านจะยึดใครเป็นผู้นำ ผู้นำต้องพิสูจน์ได้ว่าเขาเป็นคนที่ชาวบ้านสมควรจะได้รับความไว้วางใจสนใจกิจกรรมหมู่บ้าน อุทิศร่างกายและทรัพย์สินช่วยเหลือ บุคคลผู้เป็นผู้นำจึงมีฐานะทางเศรษฐกิจดี มี

^๑ Charles F. Keyes, "Local Leadership in Rural Thailand" in Clark D. Neher, ed., *Modern Thai Politics* (Cambridge, Mass : Schenkman Publishing Company, 1976), pp. 219-250.

^๒ สมชัย รักรัตน์, *ความเป็นผู้นำในหมู่บ้านทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* (กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหารระหว่างไทย - สหรัฐ, 2514), หน้า 11-15.

ประสบการณ์นอกหมู่บ้าน ได้รับการศึกษาและมีความชำนาญงาน ที่ชาวบ้านนิยมเลือก คือ เครื่องศาสนา ยึดมั่นในศีลธรรม และเป็นผู้มีตำแหน่งในคณะกรรมการต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

2. โดยเฉลี่ยมีผู้นำในหมู่บ้านระหว่าง 13-31 คน
3. ผู้นำที่สำคัญ คือ ผู้ดำรงตำแหน่งที่ดีโดยการเลือกตั้ง ตำแหน่งทางราชการ มีการศึกษาดี หรือมีความมั่นคง
4. โดยเปรียบเทียบครูและเจ้าอาวาสเป็นผู้นำที่สำคัญในแง่ตำแหน่ง

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนและความสำคัญของครูและพระภิกษุกับผู้นำอื่น ๆ ในหมู่บ้านที่ศึกษาแล้วปรากฏว่า พระภิกษุและครูมีบทบาทความเป็นผู้นำในการพิจารณาตัดสินปัญหา และกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน ซึ่งอยู่นอกหน้าที่ของครูและกิจกรรมทางศาสนาอย่างมาก

Clark D. Neher^๑ ได้ศึกษาลักษณะความสัมพันธ์เชิงอำนาจในหมู่บ้าน 2 หมู่บ้านในภาคเหนือ โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์และสัมภาษณ์ประชาชนและผู้นำในหมู่บ้าน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ระดับสูงและนักการเมือง ได้ใช้แนวคิดผู้อุปถัมภ์ - ผู้ใต้อุปถัมภ์ วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับกลุ่มผู้นำในหมู่บ้าน ซึ่งต่างได้รับประโยชน์จากความสัมพันธ์ดังกล่าว เขาได้แบ่งกลุ่มชนในหมู่บ้านเป็น 3 กลุ่มคือ

1. กลุ่มที่ไม่สนใจการเมือง ซึ่งก็เป็นประชาชนกลุ่มใหญ่
2. กลุ่มผู้สนใจกิจกรรมทางการเมือง เป็นกลุ่มผู้นำต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกคณะกรรมการวัด สมาชิกสภาตำบล สมาชิกกลุ่มชาวนา โดยกลุ่มบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้รับวิญญาและความต้องการของประชาชน โดยกลุ่มผู้สนใจทางการเมืองจะเป็นตัวเชื่อมระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่
3. ชนชั้นนำของหมู่บ้านหรือตำบล เป็นบุคคลจำนวนน้อย คือ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ซึ่งเป็นบุคคลที่จะทำการตัดสินใจแบบผูกขาดอำนาจในหมู่บ้าน

กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในชุมชนมากที่สุดคือ กลุ่มชนชั้นนำผู้สนใจการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเหล่านี้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ จะเป็นในลักษณะแบบการอุปถัมภ์ ช่วยเหลือ และได้รับประโยชน์จากความสัมพันธ์ดังกล่าว ดังนั้นสถาบันระดับชาติและระดับท้องถิ่น จะเป็นสถาบันที่ช่วยให้ความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และผู้ใต้อุปถัมภ์ได้ตกลงและต่อรองผลประโยชน์ด้วย

^๑ Clark D. Neher. The Dynamics of Politics and Administration in Rural Thailand (Athens : Ohio University Press, 1974).

จาก อัมโยต์ * (อ้างถึงใน สุเทพ สุนทรภัสร์ , บรรณาธิการ 2511 : 379 - 415) ได้ให้ข้อสังเกตว่า เกี่ยวกับผู้นำและโครงสร้างพัฒนาในหมู่บ้านโนนสน เจ้าอาวาส ผู้ใหญ่บ้าน และ ครูใหญ่ มักจะเป็นผู้ริเริ่มโครงการ

Howard Kaufman ** ได้ศึกษาชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีถึงภาวะผู้นำว่า พระมีบทบาทสูงมาก มีอิทธิพลเหนือพฤติกรรมของคนในหมู่บ้าน คนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ร้อยละ 70 นั้น นับถือพระ เพราะว่าเป็นผู้มีศีลธรรม ไม่คดโกง ไม่หวังผลประโยชน์ ชาวบ้านเห็นว่าพระมีศีลธรรม ซึ่งศีลธรรมจะเปรียบเสมือนนားคอยคุ้มกันบุคคล ซึ่งทำให้เกิดเป็นภาวะผู้นำ

William Klausner ** ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพระทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า พระมีบทบาทหลายด้าน พระมีบทบาททางศาสนาและโครงการพัฒนา โครงการใดที่พระสนับสนุน โครงการนั้นจะดำเนินไปได้ พระมีบทบาทในส่วนที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านสามารถทำได้ แต่กำนันและผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถสวมบทบาทของพระได้ เช่น การประกอบพิธีทางศาสนา เป็นต้น

Toshio Yatsushiro ⁴¹ ได้ศึกษาการจัดองค์การของหมู่บ้าน ภาวะผู้นำ ปัญหาและความต้องการ และทัศนคติของผู้นำในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่จังหวัดนครพนม โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์และสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า ด้านภาวะผู้นำโดยทั่วไปแล้วผู้นำซึ่งทำการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาความต้องการของชุมชนคือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำทางศาสนา ครู ผู้เฒ่าผู้แก่ โดยอำนาจหรืออิทธิพลในการตัดสินใจนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของปัญหา ถ้าเป็นเรื่องของทางราชการ อำนาจการตัดสินใจจะขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่บ้าน ถ้าเป็นเรื่องของ

* จาก อัมโยต์, "ลักษณะผู้นำในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ", สุเทพ สุนทรภัสร์ บรรณาธิการ, สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511), หน้า 379 - 415.

** Howard Kaufman, Bangkued : A Community Study in Thailand (New York : Augustin, 1960).

⁴⁰ William Klausner, Popular Buddhist in Northeast Thailand (Bangkok : Suksit Siam, 1962).

⁴¹ Toshio Yatsushiro, Village Organization and Leadership in Northeast Thailand : A Study of the Village Approach the their Problem and Needs (Bangkok : USOM, 1966).

การศึกษาจะขึ้นอยู่กับครูและผู้ใหญ่ ถ้าเป็นเรื่องของศาสนาแล้ว เจ้าอาวาส จะเป็นผู้มีอิทธิพลในการตัดสินใจมากที่สุด

John de Young^๒ ได้ศึกษาหมู่บ้านภาคเหนือ พบว่า พระ อยู่ในตำแหน่งสูงสุดในแง่ของการยอมรับความเคารพ และอิทธิพลเหนือคนในหมู่บ้าน Young เห็นว่าคนไม่ได้นับถือพระเพราะว่าพูดเก่ง หรือบุคลิกภาพดีเท่านั้น แต่ยังยอมรับเพราะคนไทยได้ให้ความสำคัญต่อทางศาสนามาก ส่วนผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันเป็นเรื่องของการเมืองการปกครอง Young พบว่า ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันเป็นตำแหน่งที่เป็นการทำงานไม่เต็มเวลา โดยมีการทำนาเป็นงานที่เต็มเวลา ชาวบ้านไม่ค่อยได้ให้ความสำคัญมากนัก หากจะเปรียบเทียบกับพระแล้วจะเห็นว่าพระมีการทำงานเต็มเวลาในการทำหน้าที่ทางศาสนา พระจึงมีความสำคัญในทางศาสนาที่เห็นได้ชัดเจนเป็นที่ยอมรับ

พทยา สายบุญ^๓ ได้ศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้ในงานวิจัยดังกล่าวส่วนหนึ่งได้กล่าวถึงผู้นำอย่างเป็นทางการโดยตำแหน่ง คือ ผู้ใหญ่บ้าน มีความด้อยทางประสิทธิภาพทางด้าน การปกครอง ก็จะอาศัยการมีความรู้ทางศาสนาและความใกล้ชิดกับผู้นำทางศาสนา จะทำให้ประชาชนไม่กล้าที่จะคิดที่จะถอดถอนหรือขัดขืนอำนาจบังคับ

"...ระบบผู้นำโดยประเพณีดั้งเดิมที่ประชาชนกำหนดขึ้นมาก็ยังปรากฏและมีความสำคัญอยู่ ระบบเครือญาติและอาวุโสก็ยังมีอิทธิพลที่ผู้นำอย่างเป็นทางการต้องให้ความสนใจ..."

สุเทพ สุนทรภัสร์^๔ ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของผู้นำท้องถิ่น อำเภออำนาจเจริญ ซึ่งปัจจุบันเป็นจังหวัดอำนาจเจริญแล้ว พบว่า ลักษณะผู้นำยังมีลักษณะดั้งเดิม ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการต่างก็เป็นผลผลิตของสังคมด้วยกันทั้งสิ้น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส ครูโรงเรียน และชาวบ้านที่อาวุโส ประพฤติตัวเป็นผู้ที่ได้รับความนิยมนอกจากชาวบ้าน ได้รับเลือกให้เป็นผู้นำท้องถิ่น

^๒ John de Young, *Village Life on Modern Thailand* (1955).

^๓ พทยา สายบุญ, *รายงานการศึกษาลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้* (กรุงเทพฯ : กรมการพัฒนากุมนาน และคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514), หน้า 55 - 69.

^๔ สุเทพ สุนทรภัสร์ และกองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนากุมนาน, *รายงานวิจัยเรื่องการศึกษามุขบ้านอย่างใกล้ชิด เกี่ยวกับลักษณะผู้นำท้องถิ่น อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, 2510), หน้า 90-111.

ปริชา อุวินทร์พันธุ์^{๑๖} ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง เศรษฐกิจชนบทของอำเภอดุสิต จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้กล่าวถึงผู้นำโดยเฉพาะ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ไว้ มีเนื้อหาบางส่วนได้ระบุว่า ชาวบ้านอาจจะเคารพเชื่อถือผู้ใหญ่บ้าน แต่ไม่ใช่ทุกเรื่อง ขึ้นอยู่กับว่า ผู้ใหญ่บ้านคนใดจะมีอิทธิพลหรือชาวบ้านให้ความเคารพยกย่องมากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นเรื่องส่วนบุคคลขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพส่วนตัวของผู้ใหญ่บ้านมากกว่า

คณะกรรมการการศึกษารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิจัยแห่งชาติ^{๑๗} ได้ศึกษาเรื่องผู้นำในชนบทของประเทศไทยพบว่า ลักษณะค่านิยมของชาวบ้านในชนบทที่มีต่อผู้นำท้องถิ่นซึ่งเป็นที่นับถือของชาวบ้าน ที่สำคัญ ๆ คือ ให้ความช่วยเหลือแก่คนทั่ว ๆ ไป ด้วยเมตตาจิต ซื่อสัตย์ ซื่อจริง ทำจริง ขยันทำงานอย่างสุจริต เป็นกันเอง เป็นที่พึ่งได้ มีตำแหน่งหน้าที่ เคารงศาสนา โอบอ้อมอารี

ระดม วงษ์น้อย^{๑๘} ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจในชนบทไทย โดยการศึกษาได้เปรียบเทียบสองหมู่บ้าน คือ หมู่บ้านในภาคกลางกับชนบทในภาคเหนือ งานวิจัยนี้ได้ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผู้นำและบุคคลที่ไม่ใช่ผู้นำ โดยใช้ตัวแปรต้น รายได้ การถือครองที่ดิน อาชีพ การศึกษา การมีตำแหน่ง การใช้การสื่อสาร และความที่มีโลกทัศน์ที่กว้าง

จากการศึกษาพบว่า มีความแตกต่างกันในตัวแปรเหล่านี้ระหว่าง ผู้นำและบุคคลที่ไม่ใช่ผู้นำ และพบว่า ตัวแปรที่อธิบายความแตกต่างได้อย่างดีที่สุดคือ "ตำแหน่ง" ดังนั้น ตำแหน่งจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเข้าสู่ความเป็นผู้นำของบุคคลในชุมชนชนบท รองลงมาคือ ความมั่งคั่ง และที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือพบว่า ชนชั้นนำทั้งหมดมักจะเป็นผู้นำทางความคิดเห็น แต่ว่าผู้นำทางความคิดเห็นเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นที่เป็นชนชั้นนำ

จากแนวความคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวมาแล้ว ได้สรุปเป็นกรอบที่ใช้ในการวิเคราะห์ถึงผู้นำโดยเฉพาะผู้นำที่เป็นผู้นำในท้องถิ่นชนบทว่า การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะเป็นผู้นำได้นั้นต้องมีองค์ประกอบหรือมีปัจจัย

^{๑๖} ปริชา อุวินทร์พันธุ์, เศรษฐกิจชนบทของอำเภอดุสิต ในรายงานเบื้องต้นการวิจัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514), หน้า 16.

^{๑๗} คณะกรรมการการศึกษารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิจัยแห่งชาติ, รายงานการวิจัยเรื่องชนชั้นนำในชนบทของประเทศไทย (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2514).

^{๑๘} ระดม วงษ์น้อย, "แนวความคิดเรื่องชนชั้นนำ และการศึกษาโครงสร้างอำนาจชุมชน", รัฐศาสตร์สาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2526), หน้า 1-2.

สำคัญ ๆ หลายอย่างที่ต้องมี ได้แก่ ตำแหน่งในทางสาธารณะ ความมั่งคั่ง ความรู้ความชำนาญในการใช้ทรัพยากรทางการเมือง อายุ การมีข่าวสารข้อมูล ซึ่งจากการที่ได้ศึกษาถึงความเป็นผู้นำของบุคคลในท้องถิ่นจนพบแล้ว ข้อสรุปที่เห็นได้ชัดและสามารถแบ่งบอกได้ชัดเจนว่า กลุ่มที่เป็นผู้นำหรือชนชั้นนำในท้องถิ่นนั้น จะเป็น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ครูโรงเรียน ผู้มีอาวุโสทางความรู้ความชำนาญ และพระภิกษุสงฆ์

แนวความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม

พฤติกรรมเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่กับตัวมนุษย์ทุกคนที่เกิดมา พฤติกรรมนั้นสามารถที่จะอธิบายถึงลักษณะนิสัย ความประพฤติ ตลอดจนการปฏิบัติของบุคคลได้ พฤติกรรมนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับธรรมชาติเพียงอย่างเดียวแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาก็ได้ สิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของคนเรามี 2 ส่วน คือ^{๑๑}

1. ลักษณะนิสัยของมนุษย์
2. สิ่งที่ไม่เกี่ยวกับนิสัยของมนุษย์

1. ลักษณะนิสัย มี 3 ประเภท คือ

ก. ความเชื่อ

ความเชื่อ หมายถึง สิ่งที่บุคคลคิดว่า การกระทำบางอย่างหรือปรากฏการณ์บางอย่าง หรือ สิ่งของบางอย่าง หรือคุณสมบัติของสิ่งของหรือของบุคคลบางอย่าง มีอยู่จริงหรือเกิดขึ้นจริง ซึ่งข้อเท็จจริงที่เขาคิดนั้นอาจจะไม่จริงก็ได้ มันเป็นความเชื่อของเขา เขาจะคิดอะไรก็ได้ในแง่ข้อเท็จจริง

การได้มาซึ่งความเชื่อ จะได้มาจากการเห็น การได้สัมผัส หรือ การได้ยิน หรือ ได้รับคำบอกเล่า รวมทั้งการคิดค้นตนเอง ความเชื่อนั้นได้มาง่าย และอาจเปลี่ยนได้ง่ายเช่นกัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^{๑๑} ณรงค์ สีนสวัสดิ์, จิตวิทยาการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ออเรียนแทล สกอ. ๒๕๓๙), หน้า 4-28.

ข. ค่านิยม

Clyde Kluckhohn ได้ให้คำจำกัดความว่า ค่านิยม (value) ไว้ว่า เป็นแนวความคิดทั้งที่เห็นได้เด่นชัดและไม่เด่นชัด ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งเกี่ยวกับว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดี ซึ่งเป็นแนวความคิดที่มีอิทธิพลให้กลุ่มเลือกกระทำการอันใดอันหนึ่งจากวิชาการที่มีอยู่หลาย ๆ วิธี หรือเลือกเป้าหมายอันใดอันหนึ่งจากหลาย ๆ อันที่มีอยู่

Neil J. Smelser^{๒๕} ให้คำจำกัดความว่า ค่านิยม (value) นั้นเป็นสิ่งที่บอกบุคคลอย่างกว้าง ๆ ว่าจุดมุ่งหมายอะไรบ้างในชีวิตเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา ฉะนั้นค่านิยมจึงเป็นเรื่องที่แนวปฏิบัติอย่างกว้าง ๆ ให้แก่บุคคล

สรุปคือ ค่านิยมอาจหมายถึงการคำนึงถึงแนวประพฤติกฎปฏิบัติว่าอะไรควรหรือไม่ควร สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ เป็นลักษณะของความคิดที่ไม่จำเพาะเจาะจง การได้มาซึ่ง ค่านิยมนั้นอาจมาได้จากการอ่าน คำบอกเล่า หรือ คิดขึ้นมาเอง

ค. บุคลิกภาพ

บุคลิกภาพเป็นของลักษณะของนิสัย มีบางคนยังคิดว่าการมีหน้าตาดี การแต่งกายดี วิธีการพูดจาดี การวางตัวดีเป็นคนที่มีบุคลิกภาพดี แต่ในความจริงแล้วไม่ใช่ทั้งหมด

Robert Lundin^{๒๖} ให้คำจำกัดความว่า คือ เครื่องมือในการกำหนดพฤติกรรมที่มีลักษณะเด่นหลาย ๆ ประการ ซึ่งบุคคลได้มาภายในสถานการณ์พิเศษ

^{๒๕} Neil J. Smelser, Theory of Collective Behavior (New York : The Free Press, 1968), p. 25.

^{๒๖} Robert Lundin, Personality : A Behavioral Analysis (Toronto : MacMillan Company, 1961), p. 71.

Rymond Cattle^{๖๑} ให้ความหมายว่า เป็นสิ่งที่บอกว่าคุณลักษณะหนึ่งจะทำอะไร ถ้าเขาอยู่ในสถานการณ์หนึ่ง

Gordon Allport^{๖๒} ให้ความหมายว่า คือ ระบบต่าง ๆ ทางกายและใจ เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ และเป็นเครื่องกำหนดอันเป็นลักษณะเฉพาะตัวของเขาจะปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมตัวเขาอย่างไร

จากคำจำกัดความข้างต้น พอที่จะสรุปได้ว่า บุคลิกภาพคือสิ่งที่บอกว่าคุณลักษณะจะปฏิบัติอย่างไรในสถานการณ์หนึ่ง ๆ หมายความว่า ถ้าสถานการณ์อย่างเดียวกันแล้วคน 2 คนมีพฤติกรรมต่างกัน เราก็อาจจะอธิบายได้ว่าคงเป็นเพราะเขามีบุคลิกภาพที่ต่างกันและคน ๆ เดียวกัน ถ้าอยู่ในสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์ที่ต่างกันออกไป

การศึกษาเกี่ยวกับบุคลิกภาพนั้นได้แบ่งออกเป็น 2 พวก คือ

ก) ทฤษฎีการวิเคราะห์จิต

ข) ทฤษฎีแห่งการเรียนรู้

ก) บุคลิกภาพตามทฤษฎีการวิเคราะห์จิต (Psychoanalytical Theory)

ทฤษฎีนี้ถูกพัฒนาโดย ซิกมันด์ ฟรอยด์ โดย ฟรอยด์ ได้อธิบายว่า คนเราเกิดมามีความต้องการ 3 อย่างด้วยกันคือ

ประการแรก คือ ความต้องการทางร่างกาย เช่น ต้องการอาหาร ต้องการอากาศ

ประการที่สอง คือ ความต้องการทางเพศ ซึ่งรวมความต้องการของอวัยวะเพศ และความสุขจากการสัมผัสของร่างกาย

ประการที่สาม คือ ความต้องการทำลายล้าง เช่น การทุบตี ทำลายสิ่งของ หรือ ทำให้คนอื่นเจ็บปวด

^{๖๑} Ramond Cattle, The Scientific Analysis of Personality (Chicago : Aldine, 1965), p.25.

^{๖๒} Gordon Allport, Personality : A Psychological Interpretation (New York : Henry Holt, 1973), p.38.

ความต้องการทั้ง 3 นี้รวมกันเป็นพลังจิต (Psychic Energy) ซึ่งจะไปกระตุ้นให้มีการกระทำต่าง ๆ พลังจิตนี้จะถูกเก็บไว้ในส่วนของบุคลิกภาพของบุคคล ซึ่งเรียกว่า อิด (id) อิดนี้เป็นองค์ประกอบอันหนึ่งในสามอันของบุคลิกภาพ องค์ประกอบอีก 2 ส่วน คือ อีโก้ (ego) และ ซุปเปอร์อีโก้ (super ego) *

ในทฤษฎีนี้พอสรุปให้ได้ความว่า การเกิดบุคลิกภาพตามทฤษฎีวิเคราะห์จิตนั้นเน้นพลังทางจิตในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งมีติดตัวมากับมนุษย์ทุกคน

ข) บุคลิกภาพตามทฤษฎีการเรียนรู้

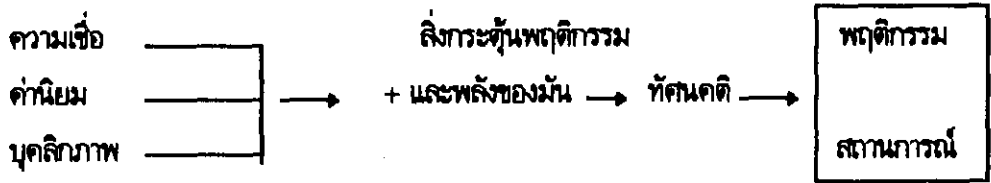
บุคลิกภาพตามทฤษฎีการเรียนรู้ (learning theory) นี้เป็นผลงานของนักจิตวิทยาที่ให้ความสำคัญอย่างมากต่ออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมต่อการเกิดของบุคลิกภาพ หลักของทฤษฎีนี้อธิบายว่าคนหรือสัตว์ก็ตามถ้าพฤติกรรมใดนำมาซึ่งรางวัล (reward หรือ reinforcement) สัตว์หรือคนนั้น จะมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมแบบนั้นอีกเมื่อมีโอกาส แต่ถ้าพฤติกรรมใดนำมาซึ่งการลงโทษ (punishment) แล้ว สัตว์หรือคน ๆ นั้นก็จะมีแนวโน้มที่จะไม่ทำเช่นนั้นอีกแม้มีโอกาส

บุคลิกภาพนี้ต่างกับความเชื่อและค่านิยมเพราะไม่สามารถได้มาโดยการบอกเล่า การอ่าน หรือ คิดเอาเอง แต่ได้มาจากประสบการณ์ในอดีต และในพฤติกรรม

ทั้งความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพต่างก็มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลทั้งสิ้น ลักษณะนิสัยของบุคคลซึ่งมีทั้ง ความเชื่อ ค่านิยม บุคลิกภาพมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมก็จริงอยู่ แต่พฤติกรรมจะเกิดขึ้นยังไม่ได้ถ้าไม่มีสิ่งกระตุ้นพฤติกรรมและพลังของมัน สิ่งที่มากระตุ้นพฤติกรรมนั้นจะเป็นอะไรก็ได้ที่มีผลกระทบต่อสไตประสาท หรือ ความรู้สึกนึกคิด นอกจากสิ่งที่จะกระตุ้นพฤติกรรมแล้วก็ยังมีอีกคือ ทัศนคติ (attitude) สถานการณ์ (situation) ซึ่งทั้ง 2 ประการนี้ก็มีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลเช่นเดียวกัน หากจะกำหนดเป็นแผนภูมิก็จะได้ดังนี้

* รายละเอียดเรื่องทฤษฎีการวิเคราะห์จิต โปรดดู จิตศาสตร์วิเคราะห์ นักจิตวิทยาเอกของโลก ดิทตันท์ พรอยด์, พรหมมิถุนย์ อมาตยกุล เรียบเรียง (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังปัญญา, 2536).

รูปที่ 2.2 รูปแบบของการเกิดพฤติกรรม

แนวความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการแลกเปลี่ยน

ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (exchange theory) เป็นทฤษฎีใหญ่ สามารถนำเอาไปใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมตั้งแต่สังคมขนาดเล็กระหว่างบุคคลไปจนถึงสังคมขนาดใหญ่

แหล่งกำเนิดที่สำคัญของทฤษฎีแลกเปลี่ยน มาจาก 3 แหล่งด้วยกัน คือ ^{๑๑}

1. เศรษฐศาสตร์เชิงอรรถประโยชน์นิยม (utilitarian economics)
2. มานุษยวิทยาเชิงหน้าที่ (functional anthropology)
3. จิตวิทยาเชิงพฤติกรรม (behavioral psychology)

แนวความคิดทฤษฎีการแลกเปลี่ยนของพวกอรรถประโยชน์นิยม สรุปได้ดังนี้

1. มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล
 - ถือได้ว่ามนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจ
 - มนุษย์พยายามแสวงหาประโยชน์ทางวัตถุมากที่สุด จากการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นในตลาด

ซึ่งมีลักษณะการแข่งขันอย่างเสรี

2. มนุษย์จะพยายามหาข่าวสารที่จำเป็นทั้งหมด เพื่อให้สามารถรู้ทางเลือกที่ได้กำไร หรือ ประโยชน์มากที่สุด

^{๑๑} สันญา สันญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวการวิจัยเบื้องต้น (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2529), หน้า 138.

3. แม้การแลกเปลี่ยนจะมีอยู่ในทุกสังคม แต่สิ่งเหล่านี้ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการแลกเปลี่ยนทั่วไปของบุคคลในสังคม

4. การแลกเปลี่ยนของมนุษย์ มีเป้าหมายที่การแลกเปลี่ยนทางวัตถุ นอกจากนี้ยังมีเป้าหมายทางจิตใจด้วย และทางการบริการต่าง ๆ

Malinowski ได้กล่าวถึงเรื่องการแลกเปลี่ยนซึ่งมีอิทธิพลต่อแนวความคิดในเรื่องการแลกเปลี่ยนสมัยใหม่ ว่า

1. มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล ต้องการสนองความต้องการอันจำเป็นของตน โดยอาศัยหลักเศรษฐกิจที่ลงทุนน้อยที่สุด

2. ความต้องการทางจิตวิทยามากกว่าเศรษฐกิจ ที่เป็นพลังในการเริ่มและผูกพันการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน จึงเป็นสิ่งที่สามารถนำมาอธิบายพฤติกรรมทางสังคม

3. ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยน อาจครอบคลุมมากกว่า 2 ฝ่าย

Lavi-Stauss ได้วิเคราะห์การแต่งงานกับญาติต่าง ๆ ตามแบบคลาสสิก The Elementary Structures of Kinship ในปี 1949 เน้นให้เห็นว่ามนุษย์มีมรดกทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับ ปทัสถาน และ คุณค่า ดังนั้นพฤติกรรมของมนุษย์ได้นำสิ่งเหล่านี้มาเป็นแนวในการประพฤติปฏิบัติระหว่างกัน Lavi-Stauss ได้สร้างหลักการแลกเปลี่ยนที่สำคัญหลายอย่าง ได้แก่

1. ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนทุกอย่างย่อมต้องมีค่าใช้จ่าย (ทุน) สำหรับปัจเจกชน แต่ค่าใช้จ่ายเหล่านี้เป็นเรื่องของสังคม คือเป็นค่าใช้จ่ายในเชิงประเพณี กฎเกณฑ์ กฎหมาย และค่านิยม ลักษณะนี้ของสังคมต้องการการกระทำที่ก่อให้เกิดค่าใช้จ่าย เป็นค่าใช้จ่ายในการแสดงออกให้กับระเบียบสังคมที่ต้องแสดงพฤติกรรม

2. สิ่งที่มีค่าและหายากที่สุดในสังคม ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ หรือสัญลักษณ์ เช่น ความนิยมหรือเกียรติคุณ เวลาจะแจกจ่ายไปจะต้องอยู่ในกรอบของบรรทัดฐานและค่านิยม หากทรัพยากรมีมาก หรือสังคมไม่ถือว่ามีความ การแจกจ่ายก็ทำได้โดยไม่ต้องถูกควบคุม แต่พอสังคมถือว่าหายาก และมีค่าก็จะสร้างระเบียบในการแจกจ่ายขึ้น

3. ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนทุกอย่าง ต้องขึ้นอยู่กับกฎ หรือบรรทัดฐานของการให้และการรับ คือผู้รับจะต้องมีข้อผูกพันในการให้ตอบ

ข้อคิดสำคัญของ Lavi-Staubss คือ บางกรณีหลักการให้และรับเป็นแบบตรงและซึ่งกันและกัน บางกรณีหลักการให้และรับเป็นแบบฝ่ายเดียว ซึ่งการให้ตอบอาจจะผ่านบุคคลที่ 3 หรือ 4 หรือ 5 ก็ได้ จากประเภทของการให้และรับ 2 ประเภทนี้อาจมีประเภทย่อยได้อีกมากมาย

4. ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนทุกอย่างในระบบสังคม มักจะไม่เป็นแบบการกระทำระหว่างกันอย่างตรงของบุคคลต่าง ๆ แต่มีการรวมอยู่ใน " complex network " ของการแลกเปลี่ยนทางอ้อมมากกว่า

แนวความคิดทฤษฎีการแลกเปลี่ยนของทฤษฎีจิตวิทยาพฤติกรรม

แนวความคิดนี้ยึดหลักการที่ว่า ทั้งมนุษย์และสัตว์เป็นสิ่งมีชีวิตที่แสวงหารางวัลหรือสิ่งตอบแทนด้วยกันทั้งคู่ และจะเลือกทางเลือกที่ให้ผลตอบแทนมากที่สุด (ทำกำไรให้มากที่สุด) แต่ได้รับโทษน้อยที่สุด (ลงทุนน้อย)

แนวความคิดพฤติกรรมนิยมเรื่องทฤษฎีการแลกเปลี่ยน มีดังนี้

1. ในสถานการณ์ใด ๆ สิ่งมีชีวิตจะแสดงพฤติกรรมที่ก่อผลตอบแทนมากที่สุดและให้โทษน้อยที่สุด
2. สิ่งมีชีวิตจะประพฤติซ้ำ ในสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกับอดีต ซึ่งให้ผลตอบแทน
3. สิ่งกระตุ้นในอดีตที่ให้ผลตอบแทน จะก่อให้เกิดพฤติกรรมทำนองเดียวกับอดีตอีก
4. การประพฤติซ้ำจะเกิดขึ้นต่อไปเรื่อย ๆ ตราบที่มันยังให้ผลตอบแทน
5. สิ่งมีชีวิตจะแสดงความโกรธ หากพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งในอดีตเคยก่อให้เกิดผลตอบแทน แต่ปัจจุบันไม่ก่อผลเช่นนั้นอีก
6. ยิ่งสิ่งมีชีวิตได้รับรางวัลเฉพาะอย่างใดมากขึ้นเท่าใด พฤติกรรมนั้นก็จะลดรางวัลลงเท่านั้น (เนื่องจากสถานการณ์) และสิ่งมีชีวิตนั้นจะมีแนวโน้มที่จะประพฤติแบบอื่นเพื่อหารางวัลแบบอื่นต่อไป

ในการแลกเปลี่ยนนั้น มนุษย์ก่อให้เกิดผลกระทบโอกาสที่จะได้รับรางวัลของกันและกัน เพราะมนุษย์มีความสามารถในการคิดคำนวณ คาดผลในอนาคต มนุษย์นั้นไม่เพียงแต่คิดซับซ้อน แต่ความคิดของมนุษย์ยังมีอารมณ์ และถูกควบคุมด้วยพลังทางสังคมและวัฒนธรรมหลายอย่างอีกด้วย ทำให้มองเห็นว่า การแลกเปลี่ยนเชิงฐานะสูงขึ้นไปจากการเป็นกิจกรรมที่ให้รางวัลแก่บุคคลแต่ละคนโดยตรง ไปเป็นของสังคมและให้รางวัลโดยอ้อม ซึ่งทำให้ขบวนการแลกเปลี่ยนดำรงอยู่ได้นาน

แนวคิดของ Robert H. Salisbury^๔

Salisbury ได้เสนอทฤษฎีการแลกเปลี่ยนเพื่อนำมาอธิบายกลุ่มผลประโยชน์ โดยเขากล่าวว่า ผลประโยชน์จะเป็นสิ่งจูงใจให้คนเข้ามาในกลุ่ม เขาได้แบ่งผลประโยชน์ออกเป็น 3 ชนิด คือ

1. ผลประโยชน์ที่เป็นวัตถุ (material benefits) เช่น เงิน งาน การลดภาษีให้
2. ผลประโยชน์ทางด้านอารมณ์ความรู้สึกใกล้ชิด (solidary benefits) เช่น การเรียนรู้ มิตรภาพที่ได้จากการร่วมในกลุ่ม
3. ผลประโยชน์ทางด้านการมีจุดมุ่งหมายหรือการแสดงออก (purposive or expressive benefits) เช่น ความรู้สึกพอใจทางด้านอุดมการณ์ หรือ ความพอใจที่แสดงออกให้เห็นถึงอุดมการณ์

การจะทราบว่าสมาชิกกลุ่มต้องการอะไรนั้น ทราบโดยผู้นำกลุ่มหรือผู้จัดตั้งกลุ่มทดลองเสนอผลประโยชน์ต่าง ๆ แก่สมาชิกหรือผู้บริโภครวม ทั้งผลประโยชน์ทางวัตถุ ผลประโยชน์ทางอารมณ์ความรู้สึกใกล้ชิด และผลประโยชน์ทางด้านมีจุดมุ่งหมายหรือทางด้านการแสดงออกว่าผลประโยชน์แต่ละอย่างเมื่อได้ไปแล้วนั้น ได้รับการสนับสนุนแค่ไหน และลักษณะการสนับสนุนนั้นกระจายแค่ไหน ผลประโยชน์ได้รับการสนับสนุนจากพวกใด การสนับสนุนเหล่านี้ก็เช่น การลงคะแนนเสียงให้ การให้เงินสนับสนุน หรืออะไรก็ตามที่มีคุณค่าทางการเมือง

ลักษณะของการแลกเปลี่ยนจะเป็นการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ระหว่างผู้นำกลุ่มกับสมาชิกกลุ่ม หรือ ผู้ที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม

ลักษณะการแลกเปลี่ยนเริ่มขึ้นเมื่อ ผู้นำกลุ่ม ลงทุนเพื่อให้เกิดสินค้าและบริการเสนอต่อผู้ที่เป็นหรือจะเข้าเป็นสมาชิก ผู้นำจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทน คือการสนับสนุนของสมาชิกซึ่งอาจเป็นผลประโยชน์ตอบแทนทางด้านที่เป็นวัตถุหรือไม่เป็นวัตถุ ในการนิยามการเลือกตั้งหัวหน้ากลุ่ม หรือการเลือกตัวแทน ผู้สมัครเหล่านี้ลงทุนเพื่อต้องการให้ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างน้อยที่สุดคือการได้รับเลือกตั้ง

^๔ Robert H. Salisbury, "An Exchange Theory of Interest Group", *Interest Group Politics in America* Robert H. Salisbury ed. (New York : Harper & Row Publisher, 1970).

แนวความคิดของ George C. Homans^๑

Homans เป็นนักสังคมวิทยาที่มองการกระทำทางสังคมในแง่พฤติกรรมและการแลกเปลี่ยน โดยเห็นว่าพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม ประกอบด้วยหน่วยที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. กิจกรรม (activities) ก็คือ การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ในสถานการณ์ที่กำหนด เพื่อมุ่งประสงค์รางวัล
2. การกระทำระหว่างกัน (interaction) เป็นกระบวนการเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันในหนึ่งหน่วยกิจกรรม เพื่อต้องการรางวัล และหลีกเลี่ยงการลงโทษจากบุคคลอื่น
3. ความรู้สึก (sentiments) เป็นสภาพจิตภายในตัวบุคคลในกิจกรรมและการกระทำระหว่างกัน เช่น ความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ

นอกจากนี้แล้วในแง่ของพฤติกรรมและการแลกเปลี่ยน ยังมีตัวแปรตัวอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องอีก ได้แก่ คุณค่า (value) เป็นระดับคุณค่าของรางวัล บรรทัดฐาน (norms) ปริมาณ (quantity) เป็นลักษณะการกระทำที่ทำได้แล้วได้รับการลงโทษ หรือได้รับรางวัล หรือเปลี่ยนจากรางวัลหนึ่งมาสู่อีกรางวัลหนึ่ง เช่น (investments) ได้แก่สิ่งที่มีมูลค่าแต่เดิม เช่น ทักษะ สติปัญญา ฐานะทางเศรษฐกิจ การศึกษา เพศ อายุ เชื้อชาติ ฯลฯ เป็นต้น กำไร (profit) การประเมิน (distributive justice) ได้แก่การที่บุคคลประเมินกำไรแล้วขาดทุนแล้ว จึงได้แสดงพฤติกรรม

Homans เห็นว่า การกระทำในอดีตที่บุคคลทำแล้วได้รับรางวัล บุคคลมักจะทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก ยิ่งได้รับรางวัลบ่อยครั้ง ก็ยิ่งแสดงพฤติกรรมนั้น รวมไปถึงถึงคุณค่าของรางวัลอีกด้วย รางวัลยิ่งสูง บุคคลยิ่งแสดงพฤติกรรม แต่ถ้าเขาได้รับรางวัลชนิดเดียวกันบ่อย ๆ รางวัลนั้นจะยิ่งด้อยค่าลง และเขาก็ประเมินตัวเองว่าเสียเปรียบบุคคลอื่น เช่น ไม่ได้รับรางวัล หรือ ได้รับรางวัลน้อยกว่า เขาจะเกิดอารมณ์โกรธ ไม่พอใจ และมีพฤติกรรมก้าวร้าว

^๑ George C. Homans, อังโน สุริยพันธ์ จรัสชัยสุนทร, "ความสัมพันธ์ระหว่างหัตถ์จะแนบกับผู้สมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระบบการเลือกตั้งไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีเขตการเลือกตั้งที่ 1 จังหวัดสุราษฎร์ธานี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 49.

แนวความคิดของ Peter M. Blau ^{๑๑}

Blau เป็นนักทฤษฎีแลกเปลี่ยนแบบโครงสร้างนิยม (exchange structuralism) โดยเขาให้ความสำคัญเห็นว่า

1. พฤติกรรมของบุคคลโดยมากเน้นเป้าหมายเพื่อมาตอบสนองความต้องการของตนเอง ซึ่งจะทำได้ก็โดยการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น

2. การที่จะได้เป้าหมายดังกล่าว บุคคลจะต้องค้นหาวิธีการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น เป้าหมายหรือรางวัลแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

ประเภทที่ 1 ได้แก่ รางวัลที่เห็นได้ภายนอก (extrinsic rewards) เช่น เงินทอง สินค้า บริการ

ประเภทที่ 2 ได้แก่ รางวัลที่อยู่ภายใน (intrinsic rewards) มีลักษณะเป็นนามธรรม เช่น ความรัก ความมีเกียรติยศ มีชื่อเสียง

Blau อธิบายการเข้าพึ่งพา แลกเปลี่ยนสิ่งต่าง ๆ ของบุคคลเพื่อสนองความต้องการทำให้เกิดการกระทำระหว่างกันทางสังคมขึ้น และ Blau ยังเห็นว่า ลักษณะการแลกเปลี่ยนในสังคมสมัยใหม่ขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคมในแง่ของสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนต่าง ๆ รวมไปถึงมีลักษณะเป็นสถาบันสูงขึ้น ในขณะที่การแลกเปลี่ยนในสังคมชุมชนมีลักษณะง่าย ๆ ตรงไปตรงมาและยังไม่มีการจัดเป็นสถาบันมากนัก ในสังคมสมัยใหม่ การแลกเปลี่ยนมีลักษณะซับซ้อน และสัมพันธ์กันระหว่างระบบย่อย ๆ ต่าง ๆ ในสังคม

จากแนวความคิดและทฤษฎีเรื่องการแลกเปลี่ยนของนักวิจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พอสรุปได้ว่ามนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจที่มองเห็นผลประโยชน์ที่ตนเองต้องการเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะพื้นฐานมาจากความต้องการดำรงอยู่ของชีวิต เพื่อความอยู่รอดของชีวิตที่จะอยู่ในสังคม พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกมานั้นมักจะเข้าข้างตนเองเสมอ การต่อสู้ชิงเอาผลประโยชน์มาสู่ตนเองจึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ การได้มา

^{๑๑} ชาตรี จันทร์วีระชัย, "หวัคจะแนนในระบบการเลือกตั้งของไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 11.

ซึ่งผลประโยชน์นั้นมีหลายรูปแบบ มีทั้งการใช้กำลังช่วงชิง บังคับ และการประนีประนอมรวมขอมกัน ซึ่งเป็นเรื่องปกติในสังคม รูปแบบของการได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในสังคมในปัจจุบันนั้น การแลกเปลี่ยนถือว่าเป็นรูปแบบที่สร้างความพึงพอใจมากที่สุดสำหรับผู้ให้และผู้รับ ในเมื่อผลประโยชน์ที่จะได้รับนั้นเป็นความต้องการของแต่ละฝ่าย การแลกเปลี่ยนจึงเกิดขึ้น หากจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนแล้ว Homans กล่าวว่า ขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานของการให้และการรับ คือ ผู้รับจะต้องมีข้อผูกพันในการให้ตอบ และสิ่งที่น่าสนใจทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน คือ มูลค่าของผลประโยชน์ที่ได้จากการแลกเปลี่ยน มีคุณค่าเหมาะสมหรือไม่

พฤติกรรมทางเลือกตั้งในประเทศไทย

เจตนารมณ์ของคณะผู้ร่างกฎหมายเลือกตั้งได้นำเอาวิธีการเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากรอบเดียว หรือเสียงข้างมากแบบง่ายมาใช้ในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ.2476 จนถึงปัจจุบันก็เพื่อที่จะให้เป็นการง่ายต่อการเข้าใจของประชาชนต่อการนับคะแนนเสียง ผู้สมัครผู้ใดได้รับคะแนนเสียงมากก็จะได้รับการเลือกเป็นผู้แทนราษฎรแล้ว ฉะนั้นการใช้เงินซื้อคะแนนเสียงด้วยการจ่ายเงินทองจึงมีให้เห็นอยู่ในปัจจุบันและมีแนวโน้มที่จะใช้เงินซื้อคะแนนเสียงกันมากขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาที่น่าเป็นห่วง เพราะเมื่อผู้สมัครชนะการเลือกตั้งเป็นตัวแทนของประชาชนด้วยการใช้เงินซื้อเสียงเป็นจำนวนมาก เขาก็ย่อมจะต้องเข้าไปเพื่อแสวงหาผลประโยชน์เรียกทุนคืนจากที่ได้ลงทุนไป เรียกว่า "ถอนทุน" บางท่านก็เข้าไปเป็นรัฐมนตรี บางท่านเมื่อไม่ได้เป็นก็มีข้อต่อรองกับหัวหน้าพรรคของตนเพื่อดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในคณะรัฐบาล เพราะเมื่อได้มีตำแหน่งในคณะรัฐบาลแล้วย่อมจะมีการมีและอาจแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเองได้ ผู้สมัครรับการเลือกตั้งไม่น้อยที่ชนะการเลือกตั้งมาด้วยการซื้อเสียงไม่ประสงค์ตำแหน่งทางการเมืองแต่อย่างใด แต่หากประสงค์จะได้รับผลประโยชน์จากการบริหารของพรรคการเมืองของตนที่เป็นรัฐบาล เช่น การได้รับโควตาการส่งสินค้าออกไปต่างประเทศ การได้รับสัมปทานให้ดำเนินกิจการต่าง ๆ จากรัฐบาล เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นผลประโยชน์ที่ผู้สมัครรับการเลือกตั้งจำนวนไม่น้อย มีความหวังต้องการที่จะชนะการเลือกตั้งเพื่อหวังที่จะแสวงหาผลประโยชน์ดังกล่าว

Fred W. Riggs ผู้เชี่ยวชาญการเมืองของประเทศกำลังพัฒนา ได้กล่าวว่า การเมืองของประเทศกำลังพัฒนาใน "อำนาจก่อให้เกิดความมั่งคั่ง" (power confers wealth) ส่วนประเทศที่พัฒนาแล้วนั้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

"ความมั่งคั่งก่อให้เกิดอำนาจ" (wealth confers power) ซึ่งหมายถึงว่า นักการเมืองที่อยู่ในประเทศกำลังพัฒนานั้น มุ่งแสวงหาอำนาจก่อน เมื่อได้รับอำนาจแล้ว ผลประโยชน์จะตามมา ซึ่งตรงกันข้ามกับนักการเมืองที่อยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้วจะมุ่งแสวงหาความมั่งคั่งก่อนแล้วจึงจะแสวงหาอำนาจ"

พฤติกรรมในการหาเสียงเลือกตั้ง

การเลือกตั้งเป็นหัวใจของการปกครองระบอบประชาธิปไตย พฤติกรรมในการหาเสียงเลือกตั้ง การออกเสียงเลือกตั้ง กฎหมายเลือกตั้ง การดำเนินการเลือกตั้ง การควบคุมการเลือกตั้งและผลการเลือกตั้งแต่ละครั้งไม่ว่าจะเป็นไปโดยบริสุทธิ์ หรือไม่บริสุทธิ์ก็ตาม จะเป็นภาพสะท้อนให้เห็นระดับการพัฒนาทางการเมืองได้เป็นอย่างดี พฤติกรรมในการหาเสียงเลือกตั้งเป็นเครื่องวัดความเจริญทางจิตใจของนักการเมือง ความสนใจในการออกเสียงเลือกตั้งเป็นเครื่องวัดความสำนึกรับผิดชอบของประชาชนทางการเมือง การดำเนินการเลือกตั้งและควบคุมการเลือกตั้งเป็นเครื่องวัดความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย ความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่แห่งรัฐและความจริงของรัฐบาลที่มีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นความจริงที่ปฏิเสธมิได้ว่าการเลือกตั้งที่ไม่บริสุทธิ์แต่ละครั้งจะไม่อำนวยการนโยบายที่แท้จริงให้กับผู้ใดเลย ผู้ได้รับชัยชนะจะไม่ได้รับเกียรติ และความภาคภูมิใจเท่าที่ควร ผู้แพ้ก็จะไม่พอใจ ยิ่งกว่านั้นมันเป็นการสูญเสียที่สำคัญทั้งทรัพย์สินเงินทองเวลา แรงงาน และความพยายามที่ได้ทุ่มเทไป โดยได้รับผลตอบแทนคือความเหนื่อยหน่ายอิดหนาระอาใจ ความเคียดแค้นชิงชังระหว่างกัน และความเสื่อมศรัทธาต่อการเลือกตั้งและประชาธิปไตยในที่สุด ทุกคนรักประชาธิปไตยจึงต้องการการเลือกตั้งและอยากเห็นการเลือกตั้งที่ สะอาดบริสุทธิ์และเป็นธรรม

การเลือกตั้งนั้นเป็นประโยชน์สำหรับประชาชนและการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก เพราะเป็นวิถีทางการเมืองที่ช่วยให้การเปลี่ยนอำนาจทางการเมืองเป็นไปอย่างมีเหตุผล ด้วยความราบรื่นและเรียบร้อย ช่วยให้ปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของประชาชนได้รับความสนใจไม่ถูกละเลย การเลือกตั้งช่วยเปิดเผยให้ประชาชนได้รับความรู้ได้ทราบความจริงทางการเมือง ช่วยกระตุ้นให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความสำนึกของผู้มีหน้าที่รับผิดชอบด้านต่าง ๆ ช่วยพัฒนาความเป็นผู้นำและทำให้การเลือกสรรบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งหน้าที่ในทางการเมืองเป็นไปด้วยความรอบคอบ ช่วยให้ประชาชนเกิดความหวังในทางเลือกและนโยบายใหม่ ๆ และที่สำคัญอย่างยิ่งคือการเลือกตั้งช่วยยืนยันสิทธิหน้าที่และความสำคัญของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย อุปสรรคของการเลือกตั้งมักจะมีมาจากเผด็จการหรือคอมมิวนิสต์ ผู้ที่ขาดความศรัทธาใน

" กระมล ทองธรรมชาติ, สมบูรณ์ สุขสภารัตน์ และปริชา พงษ์ไกรเลิศ, การเลือกตั้ง พรรคการเมือง และเสถียรภาพของรัฐบาล (กรุงเทพมหานคร : มาสเตอร์เพรส, 2531), หน้า 44-45.

ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งบ่อยครั้งที่ก่อให้เกิดปัญหาความยุ่งยากซับซ้อนสืบสนทางการเมือง ทำให้การเลือกตั้งไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ทำให้ประชาชนเข้าใจผิดขาดความกระตือรือร้นสนใจและเสื่อมศรัทธาไปในที่สุด ความเชื่อสัตย์จริงใจของรัฐบาลและผู้นำทางการเมืองจึงมีความหมกมุ่นและความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้การเลือกตั้งเป็นธรรมและเป็นประโยชน์แก่อุตลต่อประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ในการหาเสียงเลือกตั้งของผู้สมัครรับการเลือกตั้งในประเทศไทยเท่าที่ผ่านมา นั้น พฤติกรรมในการที่มีการหาเสียงเลือกตั้งในแต่ละครั้งนั้นมักจะขึ้นอยู่กับ วิธีการของผู้สมัครแต่ละคน ความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ของผู้สมัครรับการเลือกตั้งเอง และนอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมซึ่งหมายถึง สภาพความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ ถ้าจะกล่าวโดยทั่ว ๆ ไปแล้วพฤติกรรมหรือวิธีการที่บรรดาผู้สมัครรับการเลือกตั้งได้ใช้กันเป็นส่วนใหญ่คือ การสำรวจความนิยมของตนเองก่อนด้วยการจ้างนักวิชาการหรือสถาบันวิจัยต่าง ๆ ที่คิดว่าเชื่อถือได้ ออกทำการสำรวจความนิยมของประชาชนที่มีต่อตนเองว่ามีมากน้อยเพียงใด มีพอที่จะสามารถลงแข่งขันกับผู้อื่นได้หรือไม่ และหากมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากรสิ่งใดจะพอหามาได้หรือไม่ นั่นคือ ข้อมูลที่จะนำมาพิจารณาตนเองในการลงสมัครรับการเลือกตั้ง เมื่อได้ข้อสรุปที่แน่ชัดแล้ว จึงได้ทำการวางแผนรณรงค์ในการหาเสียงเลือกตั้ง ในการสำรวจความนิยมของประชาชนในเขตพื้นที่ที่มีต่อผู้สมัครนั้นหากมีทุนทรัพย์ในการหาเสียงมากก็จะทำการสำรวจหลายครั้งเพื่อให้เกิดความแน่ใจ เพราะไม่แน่นอนเช่นกันที่ผู้สมัครในครั้งแรกมีคะแนนนิยมนำมาตลอด แต่เมื่อระยะ 2-3 วันก่อนวันเลือกตั้ง คู่แข่งอาจใช้กลยุทธ์ในการหาเสียงที่ดีกว่าเรียกคะแนนความนิยมไป ผู้สมัครรายนั้นก็อาจแพ้การเลือกตั้งได้ ฉะนั้นผู้สมัครจะต้องทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้ชัยชนะมา แม้กระทั่งสิ่งที่ทราบอยู่แล้วว่าเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายก็ตาม

พฤติกรรมในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง

การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง หรือการหาเสียงเลือกตั้งนั้นเป็นขั้นตอนที่สำคัญประการหนึ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะในการเลือกตั้ง การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งจึงหมายถึงความถึงการที่บุคคล สมาชิกพรรคการเมืองที่ลงสมัครรับการเลือกตั้งใช้กลวิธีต่าง ๆ จนในที่สุดสามารถทำให้บุคคล หรือ สมาชิกคนนั้น ๆ ได้รับคะแนนเสียงจนได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง

การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งในประเทศไทยจะแตกต่างไปจากพฤติกรรมในการหาเสียงเลือกตั้งของประเทศอื่น ๆ โดยการหาเสียงเลือกตั้งของคนไทยจะคำนึงถึงค่านิยมทางสังคมไทย โดยจะเน้นไปในระบบความสัมพันธ์ของ เจ้านาย - ลูกน้อง (patron - client) ค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญู ค่านิยมเกี่ยวกับความมีน้ำใจกว้างขวาง

คำนิยามเกี่ยวกับการแจกแจงของในลักษณะของ "ทอน" คำนิยามเกี่ยวกับจิตใจนักเลง คำนิยามเกี่ยวกับความรักพวก
ห้อง คำนิยามเรื่องส่วนตัว และคำนิยามเกี่ยวกับการเป็นคนใจบุญสุนทน

วิธีในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง

การรณรงค์หาเสียงเป็นภารกิจที่สำคัญของผู้สมัครรับเลือกตั้ง เพื่อหาคะแนนนิยมจากประชาชน
การหาเสียงที่สำคัญ ๆ มี 5 วิธี ซึ่งในแต่ละวิธีการนั้นผู้สมัครรับเลือกตั้งแต่ละคนก็มีกลวิธีและเทคนิคใน
การดำเนินการที่ต่างกันออกไป พอจะอธิบายการรณรงค์หาเสียงได้ 5 วิธีดังนี้

1. การโฆษณา ซึ่งมีหลายวิธีที่ผู้สมัครจะดำเนินการได้แก่

1.1 นัยโฆษณา ซึ่งเป็นวิธี การที่กระทำกันโดยทั่วไป วิธีการนี้เป็นการบ่งบอกให้ทราบถึง
ตัวผู้สมัครว่ามีรูปร่างหน้าตาเป็นอย่างไร มีหมายเลขสมัครเลขใด มีคุณสมบัติ หรือ ผลงานเป็นอย่างไร ทั้งนี้
เพื่อให้ประชาชนได้ทราบหรือรู้จักคุ้นเคย

1.2 ใบโฆษณา วิธีการนี้ผู้สมัครจะจัดพิมพ์ เป็นแผ่นปลิวขนาดต่าง ๆ แจกจ่าย

1.3 การโฆษณาเคลื่อนที่ วิธีการนี้จะใช้รถยนต์ติดเครื่องขยายเสียงออกประกาศ
ซึ่งวิธีการนี้ได้ผลน้อยเนื่องจากประชาชนได้รับฟังข้อความไม่ครบถ้วนจะได้ทราบเฉพาะขณะที่รถยนต์แล่นผ่าน
เท่านั้น

2. การหาคะแนนนิยม ซึ่งมีวิธีดังต่อไปนี้

2.1 การเดินทางไปเยี่ยมเยียนเพื่อหาเสียงหรือที่เรียกกันว่า "วิธีเกาะประตูบ้าน" หมายถึงการ
ที่ผู้สมัครได้เดินทางไปพบปะพูดคุยกับประชาชนถึงพื้นที่ในแต่ละแห่งเพื่อขอให้ไปลงคะแนนให้กับตนเอง

2.2 การพูดในที่ชุมนุมชนหรือการปราศรัยหาเสียง หมายถึง การที่ผู้สมัครได้ออกไปแสดง
ตัวตามสถานที่สาธารณะ โดยการนัดหมายให้ประชาชนมาชุมนุมรับฟังการปราศรัย วิธีการนี้นับว่าใช้ได้ดีที่สุดใน
ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะสำคัญส่วนใหญ่มักจะเป็นการกล่าวโจมตีคู่แข่งชั้น การกล่าวโจมตี
รัฐบาล เป็นต้น

3. การใช้สื่อมวลชน ซึ่งวิธีการนี้มักใช้ในประเทศที่เจริญแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา ประเทศในแถบยุโรป
 เป็นต้น ด้วยการให้สื่อต่าง ๆ ในการช่วยประชาสัมพันธ์

4. การใช้หัตถ์คะแนน วิธีการนี้เป็นที่นิยมในประเทศไทยและก็เป็นวิธีที่มีความจำเป็นมากที่สุดในการรณรงค์หาเสียง วิธีการคือการ เห็นหาบุคคลที่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนนั้น ๆ มาเป็นหัตถ์คะแนน โดยหัตถ์คะแนนจะทำหน้าที่แทนผู้สมัครในการสร้างความนิยมในกลุ่มที่ตนเองมีอิทธิพลหรือคุ้นเคยอยู่

5. การแจกสิ่งของเงินทอง เป็นที่นิยมกันอีกเช่นกันและเป็นวิธีการที่ปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน เพราะว่าเป็นวิธีการที่ได้ผลมาก ในการเลือกตั้งแต่ละคราวจะได้ยินอยู่เสมอว่า ผู้สมัครพรรคนั้น พรรคนั้นใช้เงินซื้อเสียง หรือแจกสิ่งของ และก็เป็นความจริงดังเช่นที่กล่าว จนมีคำกล่าวดังที่ได้ยินมา เช่น "ส.ส.ปลาทูเค็ม", "วันคืนมากทอน" เป็นต้น ซึ่งการซื้อขายเสียงในปัจจุบันนั้นถือว่าเป็นเรื่องปกติ

ขั้นตอนการรณรงค์หาเสียงของผู้สมัครรับการเลือกตั้งในประเทศไทย

การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งผู้ที่ประสบผลสำเร็จมักจะเป็นผู้ที่รู้และเข้าใจวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยดีโดยเฉพาะในท้องถิ่นต่าง ๆ ของไทย ผู้ที่จะประสบผลสำเร็จในการรับเลือกตั้งได้นั้นต้องมีการเตรียมตัวให้พร้อม มีการวางแผนรณรงค์อย่างมีประสิทธิภาพ จากการศึกษาที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งนั้นสิ่งที่จะขาดไม่ได้อย่างหนึ่งคือ การมีหัตถ์คะแนนไว้ในกาหาเสียง บทบาทของหัตถ์คะแนนจะได้ผลมากที่สุดซึ่งหัตถ์คะแนนนั้นมีความสำคัญต่อการเลือกตั้งเป็นอย่างมาก ถ้าผู้สมัครผู้ใดได้หัตถ์คะแนนที่มีความสามารถมาก ผู้สมัครผู้นั้นย่อมเหนื่อยในการหาเสียงน้อยลง แต่ถ้าหัตถ์คะแนนไม่ดี ผู้สมัครก็ต้องเหนื่อยในการหาเสียงมากขึ้น ทั้งนี้เราจะมาทราบถึงความหมายและวิธีการสรรหาหัตถ์คะแนนของผู้สมัครรับเลือกตั้ง^{๑๑}

หัตถ์คะแนน หมายถึง บุคคลที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่างผู้สมัครรับการเลือกตั้งและประชาชน และช่วยผู้สมัครหาเสียง และที่สำคัญบุคคลที่เป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ผลประโยชน์เหล่านี้ จะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการติดต่อจากผู้สมัครรับเลือกตั้งไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม

คุณสมบัติของหัตถ์คะแนน

1. เป็นบุคคลที่เป็นที่เคารพนับถือและรักใคร่ของราษฎรในท้องถิ่น หรือ
2. เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงรู้จักกันอย่างกว้างขวาง หรือ

^{๑๑} เหมพงษ์ เขวลิต และศรีสมภาพ จิตกริภรณ์ศรี, หัตถ์คะแนนอย่างไรให้ได้เป็น ส.ส. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2531), หน้า 24-46.

3. เป็นบุคคลที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานมั่นคงและประกอบอาชีพสุจริต หรือ
4. เป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้านหรือตำบล หรือเป็นบุคคลสำคัญในท้องถิ่น หรือ
5. มีฐานะทางครอบครัวดีพอสมควร

ประเภทของหัวคะแนน แบ่งได้หลายลักษณะด้วยกัน คือ

1. การแบ่งประเภทหัวคะแนนโดยยึดหลักความสัมพันธ์กับผู้สมัครแบ่งออกได้ 3 ประเภท ได้แก่

ประเภทที่ 1 กลุ่มหัวคะแนนที่เป็นเครือญาติพี่น้องของผู้สมัคร

ประเภทที่ 2 กลุ่มหัวคะแนนที่เป็นเพื่อนฝูงหรือเป็นกลุ่มคนที่รู้จักกับผู้สมัคร

ประเภทที่ 3 กลุ่มหัวคะแนนที่ได้รับการแนะนำจากอีกต่อหนึ่ง หัวคะแนนประเภทนี้ จะไม่มีความผูกพันโดยตรงกับผู้สมัคร

2. การจัดแบ่งประเภทหัวคะแนนตามสาขาอาชีพของหัวคะแนน

การจัดแบ่งประเภทนี้ทำให้ทราบว่าหัวคะแนนอาชีพใดจะใช้ปัจจัยจูงใจใดในการหาเสียง จากการศึกษาพบว่ามีดังนี้คือ

กลุ่มข้าราชการ หรือ อดีตข้าราชการที่มีอิทธิพล อำนาจอย่างสูงในท้องถิ่นมีคณะกรรมการนับถือมาก

กลุ่มผู้นำท้องถิ่น ที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการ อันได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตร กำนัน แพทย์ประจำตำบล กรรมการระดับตำบลหรือหมู่บ้าน เป็นต้น

กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น ได้แก่ สมาชิกสภาจังหวัด (ส.จ.) สมาชิกสภาเทศบาล (ส.ท.) นายกเทศมนตรี ฯลฯ

กลุ่มนักธุรกิจ พ่อค้า อชนวิฑูรย์ท้องถิ่น ได้แก่ กลุ่มพ่อค้าพาณิชย์ที่มีฐานะว่ารวยเป็นที่เคารพนับถืออย่างแรงของบรรดาพ่อค้าด้วยกัน

พระสงฆ์ เนื่องจากประเทศไทยมีประชาชนมากกว่าร้อยละ 96 นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นพุทธศาสนาก็มีอิทธิพลต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก คนไทยกับพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่คู่กันมาช้านาน ทำให้วัดกับบ้านเป็นของคู่กันสำหรับคนไทย ดังนั้นพระสงฆ์โดยเฉพาะเจ้าอาวาสจึงมีอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนในชนบทเป็นอย่างมาก ยิ่งถ้าเป็นพระสงฆ์ที่เคร่งครัดศีลธรรม และมีลูกศิษย์มากมายด้วยแล้วก็ยิ่งทำให้พระสงฆ์นั้นมี

อิทธิพลอย่างมากยิ่งเป็นทวีคูณ ด้วยเหตุนี้ในทางพฤติกกรรมการเมืองไทยพระจึงมีบทบาทสำคัญต่อการชักชวนให้ชาวบ้านไปลงคะแนนเสียง

กลุ่มอาชีพอื่น ๆ ที่เป็นเจ้าพ่อ นักเลง อันซพด ผู้ที่ประกอบอาชีพไม่สุจริต

3. การจัดแบ่งประเภทหัวคะแนนตามลักษณะการจัดตั้ง

การจัดแบ่งในลักษณะนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ

- หัวคะแนนที่มีการจัดตั้งโดยตรงจากผู้สมัคร หรือ พรรคการเมืองของผู้สมัคร
- หัวคะแนนที่ไม่มีการจัดตั้ง ไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับผู้สมัคร เป็นหัวคะแนนที่เกิดขึ้นเองด้วยความสมัครใจ ไม่หวังสิ่งตอบแทน

4. การจัดแบ่งประเภทหัวคะแนนตามลักษณะของความชำนาญ

การจัดแบ่งหัวคะแนนตามลักษณะนี้ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท

หัวคะแนนมีความชำนาญ ได้แก่ หัวคะแนนซึ่งเป็นที่รู้จักกันในพื้นที่ว่าเป็นหัวคะแนนทุกครั้งที่มีการเลือกตั้ง

หัวคะแนนที่ยังไม่เคยเป็นหัวคะแนนมาก่อน เพิ่งจะมีโอกาสเป็นครั้งแรก

หัวคะแนนจอมปลอม หรือ หัวคะแนนหลอกหลวง ได้แก่บุคคลที่ไม่ได้เป็นหัวคะแนนจริง แต่ใช้วิธีการต่าง ๆ หลอกหลวงผู้สมัครว่าตนเป็นหัวคะแนน เรียกร้องเอาผลประโยชน์จากผู้สมัคร

5. การจัดแบ่งประเภทหัวคะแนนตามระดับและโครงสร้างของหัวคะแนน

หัวคะแนนระดับจังหวัด ได้แก่ หัวคะแนนที่มีฐานคะแนนเสียงในขอบเขตจังหวัด

หัวคะแนนระดับอำเภอ ได้แก่ หัวคะแนนที่ควบคุมฐานคะแนนเสียงในขอบเขตอำเภอ

หัวคะแนนระดับตำบล ได้แก่ หัวคะแนนที่ควบคุมฐานเสียงในขอบเขตตำบล

หัวคะแนนระดับหมู่บ้าน ได้แก่ หัวคะแนนที่ควบคุมฐานเสียงในขอบเขตหมู่บ้าน

หัวคะแนนระดับคุ้ม หรือ กลุ่ม ในแต่ละหมู่บ้านขนาดที่จะมีความสัมพันธ์กันภายในชุมชน

ฉันทน์ เกรียงญาติ

วัตถุประสงค์ของการเป็นหัวหน้าคณะ

หัวหน้าคณะแต่ละประเภทนั้นจะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับมูลเหตุปัจจัยของแต่ละกลุ่มบุคคล สรุปได้ดังนี้

1. หัวหน้าคณะซึ่งเป็นโดยความต้องการด้านผลประโยชน์ส่วนตัวซึ่งแบ่งออกได้ 2 ลักษณะคือ ผลประโยชน์เฉพาะหน้า และผลประโยชน์ระยะยาว
2. หัวหน้าคณะซึ่งเป็นไปโดยความสำนึกทางการเมือง มีได้หวังผลประโยชน์ส่วนตัว
3. หัวหน้าคณะซึ่งเป็นไปโดยความผูกพันกับผู้สมัคร จุดประสงค์ไม่หวังผลประโยชน์เฉพาะตน

ทั้ง 3 กลุ่มนี้ เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าหัวหน้าคณะที่มีวัตถุประสงค์หวังผลประโยชน์ส่วนตนมากที่สุด ส่วนที่มีวัตถุประสงค์ในด้านความคิดเห็นทางการเมืองมีน้อยมาก

วิธีการสรรหาหัวหน้าคณะของผู้สมัคร

หัวหน้าคณะนับว่ามีความสำคัญมากสำหรับผู้สมัครรับการเลือกตั้ง จะชนะหรือประสบความพ่ายในการเลือกตั้งส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับหัวหน้าคณะ ฉะนั้นการเลือกสรรหัวหน้าคณะต้องมีวิธีการดังนี้

1. หัวหน้าคณะที่ได้มาโดยผ่านความสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัว วิธีนี้เป็นการหาหัวหน้าคณะขึ้นพื้นฐานที่สุจริตของผู้สมัคร
2. หัวหน้าคณะที่ได้มาโดยฝ่ายการแนะนำอีกต่อหนึ่ง โดยอาศัยวิธีการอย่างง่ายที่สุดคือ การผ่านบทบาทของบุคคลที่รู้จักเป็นการส่วนตัวทำหน้าที่เหมือนสื่อกลาง ชักชวนให้มาเป็นหัวหน้าคณะด้วยวิธีการทบทวนหรือเชิญชวน หรือกรณีที่เป็นหัวหน้าคณะหน้าใหม่ก็จะพูดถึงการทำประโยชน์ให้กับท้องถิ่น เป็นต้น
3. หัวหน้าคณะที่ได้มาโดยการเข้ามาหาผู้สมัครเอง หัวหน้าคณะจำพวกนี้มีความมุ่งหวังประโยชน์ในรูปของเงินทอง บางครั้งชาวบ้านได้จัดตั้งเป็นรูปคณะกรรมการมอบอำนาจให้ตัวแทนไปเจรจากับผู้สมัคร เพื่อประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนในสิ่งที่คนในหมู่บ้านยังมีความต้องการอยู่เป็นส่วนตัว เช่น การสร้างถนน การรวบรัดต่าง ๆ เป็นต้น

หน้าที่ของหัวหน้าคณะแนบ

แบ่งขั้นตอนในการทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะแนบของหัวหน้าคณะแนบได้ 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นตอนก่อนวันเลือกตั้ง ต้องมีการปฏิบัติดังนี้

- 1.1 การประชาสัมพันธ์ในทางหลักการ ด้วยการโฆษณาคุณสมบัติของผู้สมัครรับการเลือกตั้ง
- 1.2 การสำรวจหาข้อมูลพื้นฐานของท้องถิ่นที่จะมีผลต่อการเลือกตั้ง
- 1.3 งานการข่าวเพื่อสืบทราบความเคลื่อนไหวสถานการณ์ของชนและคู่แข่ง ในอันที่จะ

หาวิถีทางเพื่อชัยชนะ

- 1.4 การประสานกับฝ่ายผู้สมัครในการดำเนินงานในพื้นที่ ระหว่างการออกไปหาเสียงเลือกตั้ง
- 1.5 การรักษากรุงคณะแนบของผู้สมัครเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับหัวหน้าคณะแนบในอันที่จะมีผลจากการที่หัวหน้าคณะแนบมีความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ ระบบเครือญาติ หรือระบบอาวุโส

2. ขั้นตอนในวันเลือกตั้ง แบ่งขั้นตอนออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

- 2.1 การเตรียมการเพื่อนำคนไปลงคะแนน
- 2.2 การจัดหน่วยเพื่อคอยรับคะแนนเสียงที่ยังตกค้างอยู่
- 2.3 การสังเกตการณ์ในหน่วยเลือกตั้ง เพื่อคอยดูสภาพการณ์ต่าง ๆ ในหน่วยเลือกตั้ง

3. ขั้นตอนภายหลังการเลือกตั้ง

เป็นหน้าที่ของหัวหน้าคณะแนบที่ต้องขอบคุณประชาชนที่ไปลงคะแนนเสียงให้แทนผู้สมัคร ซึ่งไม่ว่าจะแพ้หรือชนะการเลือกตั้งก็ตาม

พฤติกรรมในการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

พฤติกรรมในการไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมทางการเมืองซึ่งมีปัญหาเกี่ยวกับระดับในการยอมรับหรือไม่ยอมรับต่อผู้แทนปวงชนหรือต่อรัฐบาลในระบบประชาธิปไตย อาจกล่าวได้

ว่าพฤติกรรมในการใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของประชาชนเป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งในบรรดาพฤติกรรมทางการเมืองทั้งหลาย

การศึกษาพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในระบบการเมืองต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นระบบการเมืองประเภทใด ๆ ก็ตาม เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับการปกครอง ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับการปกครอง นับได้ว่าเป็นหัวใจของกิจกรรมทางการเมืองทุกระบบโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

การเลือกตั้งเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่มีปัจจัยเกี่ยวข้องกันอย่างซับซ้อนยิ่ง ถ้าเป็นการเลือกตั้งที่มีการแข่งขันทางการเมืองสูงแล้ว ยิ่งมีการใช้เทคนิคและยุทธโบายต่าง ๆ ในกิจกรรมเลือกตั้งสูงตามไปด้วย นักรัฐศาสตร์ให้ข้อสังเกตว่า การเลือกตั้งในปัจจุบันนับวันแต่จะมีความซับซ้อนหรือมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องมากขึ้น มีคนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น มีการใช้เงินในการเลือกตั้งเป็นจำนวนมาก สร้างความสำคัญให้แก่องค์กรทางการเมืองต่าง ๆ มากขึ้น และที่สำคัญ คือ การเลือกตั้งได้สร้างความชอบธรรมให้กับการปกครองสมัยใหม่ได้อย่างดียิ่ง สามารถกำหนดได้ทันทีว่าจะให้ใครหรือคนกลุ่มใดเป็นผู้ปกครอง^{๑๑}

จากการศึกษาพบว่าในประเทศที่กำลังพัฒนาการไปลงคะแนนเสียงของประชาชนส่วนใหญ่ไปลงคะแนนเสียงเพราะถูกชักจูงยิ่งกว่าการตัดสินใจด้วยตนเอง มีผลให้ชนชั้นต่ำที่อาศัยอยู่ในชนบทที่มีการศึกษาน้อยหรือกล่าวรวม ๆ ว่า ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำไปลงคะแนนเสียงมากกว่าผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง ซึ่งอาศัยอยู่ในเมือง และเป็นผู้มีความรู้ต่อการเมืองในแง่ลบ สรุปว่าบุคคลที่อยู่ในฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำไปลงคะแนนด้วยการถูกระดม (mobilized) เป็นสำคัญ ทว่าเพราะความสำนึกของตนเองแต่อย่างใด ปัญหาต่อไปคือใครเป็นผู้ที่มีอิทธิพลสามารถชักจูงบุคคลเหล่านั้นให้ไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง คำตอบดังกล่าวนี้พอที่จะอธิบายได้ด้วยทฤษฎีว่าด้วยชนชั้นนำในชุมชน สำหรับกรณีของประเทศไทย

^{๑๑} James D. Barber, *Citizen Politics : An Introduction to Political Behavior* (Chicago : Markham Publishing, 1969), p.4. และดู พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "การอบการมองพฤติกรรมทางการเมือง", *วารสารสังคมศาสตร์* ปีที่ 17 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม 2523), หน้า 77 - 99.

ข้อมูลซึ่งอย่างน่าสนใจว่า กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ คือผู้ที่มีบทบาทอย่างสำคัญในการกระตุ้นให้ประชาชนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง⁷⁰

จากการศึกษาพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในปี พ.ศ.2526 ของ สุจิต บุญบงการ และ พรศักดิ์ ฝ่องแก้ว พบว่า ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมปานกลางขึ้นไป มีการศึกษาสูงอยู่ในช่วงอายุวัยหนุ่มสาวถึงวัยกลางคน และอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร มีแนวโน้มไปลงคะแนนเสียงโดยความสำนึกว่าเป็นหน้าที่ของพลเมืองดี สามารถตัดสินใจล่วงหน้าได้ว่าจะเลือกผู้สมัครคนใด มักจะคำนึงถึงพรรคและนโยบายของพรรคมากกว่าตัวผู้สมัคร ส่วนผู้ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำ มีการศึกษาค่ำ และอยู่ในเขตชนบท ในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมักจะคำนึงถึงผู้สมัครมากกว่าพรรคและให้ความสำคัญกับความสามารถของผู้สมัครในการช่วยเหลือสงเคราะห์ท้องถิ่นของตนเองมากกว่านโยบายนอกจากนี้ยังมีโอกาสที่จะไปลงคะแนนเสียงโดยการรวบเร้าชักจูงจากผู้อื่น รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลมากกว่าผู้ที่อยู่ในสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง⁷¹

ข้อกำหนดของกฎหมายในการรณรงค์หาเสียง⁷²

พระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2522 ในหมวดที่ 4 ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายและการหาเสียงเลือกตั้งไว้ มาตรา 32 บัญญัติว่า ผู้สมัครแต่ละคนจะใช้จ่ายเกี่ยวกับการเลือกตั้งทั้งหมดเกินสามแสนห้าหมื่นบาทไม่ได้ ทั้งนี้ไม่รวมถึงค่าธรรมเนียมการสมัครค่าใช้จ่ายดังกล่าวให้รวมถึงบรรดาเงินหรือทรัพย์สินอื่นใดที่พรรคการเมืองหรือบุคคลอื่นใดจ่ายหรือรับว่าจะจ่ายแทนหรือนำมาให้ใช้โดยไม่คิดค่าตอบแทน เพื่อประโยชน์ในการหาเสียงเลือกตั้งในการรณรงค์หาทรัพย์สินมาใช้ ให้คำนวณตามอัตราค่าเช่าหรือค่าตอบแทนตามปกติในท้องถิ่นนั้น ๆ

⁷⁰ จรูญ สุภาพ และพรศักดิ์ ฝ่องแก้ว, รายงานการวิจัยประเมินผล พฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และกระบวนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร : ศึกษาเฉพาะกรณีการเลือกตั้งแทนตำแหน่งที่ว่างของจังหวัดบุรีรัมย์ 28 สิงหาคม 2527 (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527), หน้า 21.

⁷¹ สุจิต บุญบงการ และพรศักดิ์ ฝ่องแก้ว, พฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทย (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 224 - 254.

⁷² มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สถาบันและกระบวนการทางการเมืองไทย หน้าที่ 8-15, หน้า 763 -764.

ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเลือกตั้งตาม มาตรา 32 นั้น ให้ใช้จ่ายได้เฉพาะตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 33 คือ

1. การโฆษณากระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และสื่อมวลชน
2. การพิมพ์ โฆษณา แจกจ่าย ประกาศ แผ่นป้าย ใบปลิว และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ
3. การจัดหาเครื่องเขียน แบบพิมพ์ ไปรษณียากร โทรเลข โทรศัพท์ และการสื่อสารอื่นใด
4. การซื้อ เช่า หรือ ยืมสำนักงาน สถานที่ ยานพาหนะ วัสดุอุปกรณ์เกี่ยวกับการเลือกตั้ง
5. การว่าจ้างแรงงานทุกประเภทที่เกี่ยวกับการเลือกตั้ง
6. ค่าใช้จ่ายในการเดินทางเพื่อการเลือกตั้ง
7. ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การหาเสียงเลือกตั้งที่ไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้

สำหรับการหาเสียงเลือกตั้งนั้น พระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2522 มีบทบัญญัติกำหนดห้ามมิให้ดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อจูงใจให้ผู้เลือกตั้งลงคะแนนเลือกตั้งให้แก่ตน หรือผู้สมัครอื่น หรือให้ตนเว้นมิให้ลงคะแนนให้แก่ผู้สมัครคนใดด้วยวิธีการดังนี้ (ม.35)

1. จัดทำ ให้เสนอให้ หรือสัญญาว่าจะให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใด อันอาจคำนวณเป็นเงินได้แก่ ผู้ใด
2. ให้ เสนอให้หรือสัญญาว่าจะให้เงินหรือทรัพย์สินอื่นไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมแก่ สมาคม มูลนิธิ วัด สถานบันการศึกษา หรือสถานสงเคราะห์อื่นใด
3. ทำการโฆษณาหาเสียงด้วยการจัดให้มีมหรสพและการรื่นเริงต่าง ๆ
4. ทำสิ่งอันเป็นสาธารณะประโยชน์ หรือสิ่งอื่นใด เพื่อประโยชน์ต่อบุคคล ชุมชน มูลนิธิ วัด สถานบันการศึกษา หรือสถานอื่นใด ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมหรือไม่ก็ตาม
5. เลี้ยงหรือรับจัดเลี้ยงผู้ใด

นอกจากนี้ในมาตรา 37 ยังบัญญัติว่า ห้ามมิให้ผู้สมัครผู้ใดจัดยานพาหนะ นำผู้เลือกตั้งไปยังที่เลือกตั้ง เพื่อการเลือกตั้งหรือนำกลับไปจากที่เลือกตั้ง หรือจัดให้ผู้เลือกตั้งไปยังที่เลือกตั้งหรือกลับจากที่เลือกตั้งโดยไม่ต้องเสียค่าโดยสาร ยานพาหนะหรือค่าจ้าง ซึ่งต้องเสียตามปกติหรือผู้ใดกระทำการเช่นนั้น เพื่อประโยชน์แก่ผู้สมัครใด

บทบาทของพระสงฆ์ต่อความศรัทธาของประชาชน

ในอดีตที่ผ่านมาภาวชนบทมองพระสงฆ์ว่าเป็นผู้ประพฤดิธรรม มีความบริสุทธิ์ เป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจ และที่สำคัญที่สุดคือความรู้สึกที่ว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้ วิชาการต่าง ๆ เทียบกว่าชาวบ้าน และสามารถให้คำปรึกษาแนะนำแก่ชาวบ้านในปัญหาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านเป็นเสมือนอาจารย์กับศิษย์ หรือเหมือนพ่อกับลูก หรือญาติผู้ใหญ่กับหลาน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและมั่นคงเสมอมา แต่ในปัจจุบันความสัมพันธ์ที่กล่าวอ้างถึงนั้น กำลังเปลี่ยนไป จากการที่ในสภาพการณ์ในปัจจุบันปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมมีส่วนอย่างมากที่ทำให้สถานะความสัมพันธ์ดังกล่าวเปลี่ยนไป ประชาชนในปัจจุบันนั้นเกิดความไม่มั่นใจในชีวิตของตน ไม่มั่นคงในฐานะทางเศรษฐกิจของตน จึงต้องมองหาสิ่งที่ยึดเหนี่ยวไว้ได้เพื่อความอยู่รอด ซึ่งปัจจุบันเรื่องของไสยศาสตร์ได้เข้ามาครอบงำในจิตใจของประชาชนเป็นอย่างมาก*

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ท่านได้ให้ทัศนะไว้ว่า

- ปัจจุบันนี้พระสงฆ์กับชาวบ้านกำลังโน้มไปสู่ความสัมพันธ์แบบผลประโยชน์** มากขึ้น -

ส่วนหนึ่งอาจจะเนื่องมาจากการเผยแพร่ข่าวสารอย่างใหม่กระหน่ำในเรื่องของความเชื่อที่ผิด ๆ ความเชื่อในเรื่องของไสยศาสตร์ ในเรื่องของโหราศาสตร์ ของบรรดาสื่อมวลชน ที่มีความต้องการผลประโยชน์เฉพาะในเชิงการค้าเท่านั้น โดยได้พยายามสร้างภาพให้เกิดความสำคัญแก่สิ่งต่าง ๆ อันจะนำมาซึ่งผลประโยชน์แล้ว ตักตวงเอาความเชื่อถือหรือหลงใหลหมายของประชาชนเหล่านั้นมาเป็นประโยชน์ของตนเอง โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องในสังคมแต่อย่างใด ด้วยการกระทำบางสิ่งบางอย่างเหล่านี้จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้คนในสังคมเปลี่ยนไป ถึงแม้ปัจจุบันจะอยู่ในยุคของเทคโนโลยีสมัยใหม่แล้วก็ตาม

สถานภาพของพระสงฆ์ในปัจจุบันมี ลักษณะกลาย ๆ ไปในทางสังฆพาณิชย์ กล่าวคือ สถานะที่เปลี่ยนไปจากผู้ที่มีหน้าที่เผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นที่พึ่งของชาวบ้านในทางด้านจิตใจ แต่

* ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมเรื่องพระพุทธรูปศาสนากับไสยศาสตร์ โปรดดู พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), สถานภาพของพระพุทธรูปศาสนา กระแสไสยศาสตร์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2537), หน้า 8 - 68.

** ระบบผลประโยชน์ หมายถึง การที่ชาวบ้านไปวัดเป็นจำนวนมากเพื่อมุ่งหวังโชคลาภให้กับตนเอง ซึ่งเป็นเรื่องของผลประโยชน์ส่วนตัว เช่น วัตถุมงคล ซึ่งคนเหล่านี้จะไม่สนใจธรรมวินัยว่าเป็นอย่างไร.

ปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นผู้ที่ประกอบด้วยหลักสี่พอค้ำความนิยมเข้าไปทุกขณะ คำนี้ถึงธุรกิจของตนแต่อย่างเดียว สิ่งของที่จะได้มากก็ด้วยการแลกเปลี่ยน อย่างเช่นที่เห็นกันได้ชัดเจนในปัจจุบันก็คือในเรื่องของพุทธพาณิชย์ สร้างพระหรือวัตถุมงคลต่าง ๆ เพื่อหาเงินจากการจำหน่าย ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์ในลักษณะของส่วนรวมซึ่งกรณีนี้พออนุโลมกันได้ แต่กรณีที่มีการร่วมมือกับพ่อค้าทำการจำหน่ายเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวซึ่งก็มีให้เห็นอยู่ในปัจจุบันซึ่งเป็นสิ่งที่มีควรรออย่างยั้ง นอกจากนี้พระสงฆ์บางรูปยังดำเนินการด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การประกอบพิธีกรรมที่เรียกว่าเจริญงานวิภา การทำเสน่ห์ การสักยันต์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดความศรัทธาในตัวของพระสงฆ์ได้

จากที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นจะพบว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเครื่องชี้บอกให้เราทราบถึงสภาพภาพของพระสงฆ์ในปัจจุบันที่พบเห็น ซึ่ง ณ วันนี้หากจะคิดที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวให้หมดไปก็เชื่อว่ายากที่จะแก้ไขได้ เนื่องจากความเชื่อของคนในสังคมไทยนั้นได้อธิปไตยประโยชน์ที่จะก่อให้เกิดปัญหาเหล่านั้น ดังนั้นสภาพของความเชื่อหรือความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์ก็ยังคงคงมีอยู่ต่อไปจนกว่าจะมีเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมาเปลี่ยนทัศนคติของคนไทยให้เป็นอย่างอื่น

พระสงฆ์กับบทบาทของการเป็นผู้นำชุมชน

เป็นที่ทราบกันมาแต่ช้านานแล้วว่า พระสงฆ์ไทยนอกจากจะมีบทบาทในฐานะผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้วก็เป็นที่ยอมรับกันว่ามีความบทบาทในด้านของการบริการชุมชน โดยเน้นการตอบสนองความต้องการของชาวชุมชน พระสงฆ์นั้นได้รับการยอมรับในเรื่องของความศรัทธาเชื่อถือ การได้รับเกียรติยกย่อง การได้รับการยอมรับในสังคม บางครั้งรวมถึงการยอมรับในเรื่องของอำนาจจากชาวบ้าน ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ว่า วัดนั้นเป็นศูนย์กลางของชุมชนหรือสังคม ทำให้พระสงฆ์จึงกลายเป็นผู้นำทางด้านจิตใจและเป็นศูนย์กลางของความร่วมมือนำงาน ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ชาวบ้านมีความรู้สึกเช่นนี้เพราะชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นพระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติดีธรรม มีความบริสุทธิ์อย่างหนึ่ง เป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมด้วยความบริสุทธิ์ใจ และที่สำคัญที่สุดคือ มีความรู้สึกว่าเป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ ทุกอย่างเหนือกว่าชาวบ้านทั่วไป สามารถเป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในปัญหาต่าง ๆ ได้ทั่วไป อันเป็นความรู้สึกในฐานะศิษย์กับอาจารย์ เป็นเครื่องรักษาความเคารพเชื่อ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถือได้ยืนยงมั่นคงยิ่ง สรุปรวมปัจจัย 3 อย่าง ที่เชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังคมคือ ความบริสุทธิ์ ความเสียสละบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสาธารณะ และเป็นผู้นำทางสติปัญญา”

นอกจากเหตุปัจจัยดังกล่าวมาแล้ว ปัจจัยอีกประการหนึ่งซึ่งถ้ามองในแง่จิตวิทยาคือพระสงฆ์ในชนบท โดยทั่วไปแล้วจะมีความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างใกล้ชิดกับประชาชนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ด้วยเหตุนี้ ความรับผิดชอบต่อชุมชนจึงเป็นการตอบสนองทางด้านจิตวิทยา อันเกิดจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดที่มีมาอย่างสม่ำเสมอกับบุคคลและสิ่งแวดล้อม โดยเป็นความรู้สึกนึกคิดของพระสงฆ์เองที่ต้องการจะเข้าไปเกี่ยวข้อง

ความสัมพันธ์ระหว่าง พระสงฆ์ กับชาวชนบท นับว่าเป็นแบบอย่างของความสัมพันธ์อันดีตลอดมาในเรื่องของการที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันเกือบทุกด้าน ในสมัยก่อนนี้พอจะสรุปให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ที่มีต่อชาวชนบทได้ดังนี้⁷⁴

- 1) เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้านส่งลูกหลานมาอยู่เพื่อการฝึกอบรมทางศีลธรรม และการเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่ได้มีการสอนในสมัยนั้น รวมทั้งเป็นศูนย์รวมเยาวชนด้วย
- 2) เป็นสถานสงเคราะห์ ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีพและศึกษาเล่าเรียนด้วยตลอดจนถึงผู้ใหญ่ที่ยากจนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
- 3) เป็นสถานพยาบาล ที่รักษาผู้ป่วยเจ็บตามภูมิวิธีในสมัยนั้น
- 4) เป็นที่พักของคนเดินทาง
- 5) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ ทดความรู้เพิ่มเติม
- 6) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด
- 7) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัว และความทุกข์ต่าง ๆ
- 8) เป็นศูนย์กลางทางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์

⁷³ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), “บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน”, การสัมมนาเรื่อง “พุทธศาสนา กับสังคมไทยในปัจจุบัน” ณ สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ 9-10 สิงหาคม 2512 (กรุงเทพฯ : หจก.คิพพร, 2513), หน้า 18-19.

⁷⁴ นิธิจ สภาชนานนท์, “พระสงฆ์ในชนบทภาคอีสานกับการพัฒนาตามหลักการพึ่งตนเอง (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 4.

- 9) เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัด หรือยืมไปใช้เมื่อ
 งานมีงาน
- 10) เป็นศูนย์กลางบริหารหรือปกครอง ที่ กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน จะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันเพื่อ
 แจ้งกิจการต่าง ๆ
- 11) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรม อันเป็นเรื่องที่ผูกพันกับชีวิตของทุกคนใน
 ระยะเวลาต่าง ๆ ของชีวิต

พระสงฆ์กับการพัฒนา

ในปัจจุบัน แม้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ต่อชุมชน จะสูญเสียบ่อยไปมากตามสภาพความเปลี่ยนแปลงทาง
 เศรษฐกิจและสังคม แต่สำหรับในชนบทบางแห่งพระสงฆ์ยังสามารถดำรงสถานภาพความเป็นผู้นำชุมชน แต่
 บทบาทที่มีต่อชุมชนอาจจะมีลักษณะที่ผิดไปจากเดิม ทว่าบทบาทที่มีประโยชน์มากที่สุดต่อชุมชนในชนบท คือ
 บทบาทในด้านการพัฒนา ซึ่งจะเห็นได้ว่าในชุมชนในชนบทบางแห่งเมื่อมีงานพัฒนาเข้าไปถึงชุมชน พระสงฆ์ใน
 ชุมชนจะเข้าไปร่วมงาน และอาจจะเป็นผู้นำในการเสนอความคิดริเริ่ม เป็นที่ปรึกษา เป็นศูนย์รวมการเรียก
 ร้องความร่วมมือจากประชาชนในกิจกรรมการ พัฒนาเหล่านั้น⁷⁸

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าชุมชนในชนบทนั้นได้ขาดการดูแลเอาใจใส่จากรัฐบาลในการที่จะจัดสรรงบประมาณ
 เพื่อไปพัฒนาท้องถิ่นเหล่านั้นให้เจริญได้ ดังนั้นการพัฒนาชุมชนในชนบทนั้นจึงต้องเป็นไปในลักษณะ
 พึ่งตนเองเป็นส่วนใหญ่ ผู้ที่จะเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนเหล่านั้นได้ก็ต้องเป็น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือพระ
 สงฆ์ ซึ่งบุคคลเหล่านั้นนั้นจะต้องมีศักยภาพและมีความสามารถในการที่จะเป็นผู้นำในการพัฒนาได้ ปัจจัยที่จะ
 ช่วยในการส่งเสริมศักยภาพหรือความสามารถของผู้นำได้นั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดคือความศรัทธาของประชาชน
 การที่จะเป็นผู้นำที่สำเร็จได้ต้องได้รับความศรัทธาจากประชาชนเสียก่อน ข้อได้เปรียบที่เป็นไปโดยธรรมชาติ
 สำหรับการพิจารณาความเป็นผู้นำนั้น น่าจะเป็นพระสงฆ์มากกว่า เนื่องจากพระสงฆ์นั้นได้รับการเคารพนับถือ
 หรือได้รับการยกย่องมาจากประเพณีหรือความเชื่อตามหลักพุทธศาสนา ข้อนี้เป็นที่ได้เปรียบมากกว่าบุคคลอื่น
 ฉะนั้น เมื่อพระสงฆ์มีโอกาสมากกว่าผู้อื่น จึงง่ายสำหรับการที่จะเป็นผู้นำในการชักจูงให้ประชาชนให้ความร่วม
 มือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องการ และเสียค่าใช้จ่ายน้อย แต่บทบาทการเป็นผู้นำของพระสงฆ์ในการ
 พัฒนาศนบทนั้นจะมีอยู่ในแวดวงจำกัดเฉพาะพระสงฆ์ในบางพื้นที่เท่านั้น ยังไม่กว้างขวาง

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67-70.

แต่ถึงอย่างไรก็ตามบทบาทการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ในปัจจุบันนับว่าเป็นความสำเร็จในการอาศัยคุณสมบัติของวัดและพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมความศรัทธา นับถือของประชาชนมาประยุกต์ใช้ในการชักนำประชาชนให้ร่วมกันพัฒนาสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน แต่จะสำเร็จหรือไม่ก็นั้นก็ยังขึ้นอยู่กับทิศทางของงานพัฒนา ความรู้ความสามารถ ทศนคติและอุดมการณ์ของพระสงฆ์ในแต่ละท่าน

แนวทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์

จากการที่ได้ศึกษาเรื่องของหลักพุทธธรรมจะพบว่า มีหลักการและปรัชญาการพัฒนาได้แฝงอยู่ในหลักพุทธธรรมดังกล่าว พอที่จะสรุปได้ดังนี้^๖

1. ศาสนามุ่งที่จะจัดทุกข์ของมนุษย์หรือให้มนุษย์ได้รู้จักจัดทุกข์ของตนได้มากที่สุด ดังนั้นในการพัฒนาจะมุ่งไปที่การมองให้เห็นปัญหา(ทุกข์)ของแต่ละท้องถิ่นในชนบท มองหาเหตุผลของปัญหา(สาเหตุ)ตั้งเป้าหมายที่จะจัดปัญหาเหล่านั้น(นิเวศ)และร่วมกันหาทางออกของปัญหานั้น(มรรค)
2. เป้าหมายของการพัฒนาควรเน้นที่หลักการพึ่งตนเอง(อัตตาทิ อัตตโน นาโถ)มิใช่หลักการพัฒนาที่ต้องอาศัยทรัพยากรจากที่อื่น ผู้เชี่ยวชาญจากที่อื่น ความช่วยเหลือจากภายนอกควรจะเป็นเรื่องรองที่จะช่วยเสริมให้การพึ่งตนเองของชาวชนบทเป็นไปได้อ
3. การพัฒนาควรแก้ไขปัญหาควณยากจนและขาดปัจจัยในการดำรงชีพ ให้เกิดความกินดีอยู่ดี เพื่อเป็นพื้นฐานของการพัฒนาขั้นอื่น ๆ ทั้งทางร่างกายและจิตใจต่อไป
4. การพัฒนาควรจะเน้นที่ความค่อยเป็นค่อยไป หรือ วิวัฒนาการอย่างเป็นลำดับมากกว่าที่จะเป็นการกระโดดจากสภาพหนึ่งโดยทันที หรือ หลุดจากสภาพเก่าสู่สภาพใหม่ทันที
5. การพัฒนาจักต้องไม่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ หากรู้จักความพอดีในการเอาทรัพยากรมาใช้อย่างรอบคอบ

^๖ วีระ สมบูรณ์, ศาสนากับการพัฒนาชนบท เอกสารประกอบการสัมมนาองค์การพัฒนาเอกชนในประเทศไทย 29 ตุลาคม - 1 พฤศจิกายน 2524. (เอกสารอัดสำเนา)

6. การพัฒนาไม่ควรเน้นระบบพัฒนาที่ใหญ่โต แต่ควรเน้นที่จุดเล็ก ๆ คือ หมู่บ้าน หรือ ชุมชนเล็ก ๆ ควรเน้นให้แต่ละชุมชนมองเห็นปัญหาของตน แก้ไขปัญหาของตนด้วยความพยายามของตนเองให้มากที่สุด
7. การพัฒนาควรปรับการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพของชุมชนให้มากที่สุด หลักการศึกษาควรเป็นหลักสูตรที่เกิดขึ้นจากสภาพความเป็นจริงในหมู่บ้านแต่ละแห่ง
8. การพัฒนาไม่ควรจะปฏิเสธวิทยาการสมัยใหม่ แต่ก็ควรจะนำมาใช้ในระดัปล่างให้เครื่องมือเครื่องจักรเหล่านั้นแก้อุปสรรคการทำงานของมนุษย์ มิใช่การทำลายคุณค่าของมนุษย์
9. การพัฒนามีไข่มุกที่ผสมทางวัตถุ แต่ความรุ่งที่ผสมทางจิตใจเพื่อการพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้สูงขึ้น ก่อให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันและกันและระหว่างท้องถิ่นมากขึ้น

จะเห็นได้ว่า ปรัชญาการพัฒนาชนบทในทุกยุคทุกสมัยทำให้เกิดความสำคัญต่อการพึ่งตนเองของคนในชุมชนเป็นสำคัญประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง แนวทางการดำเนินชีวิตอย่างเป็นปกติสุขมีคุณภาพ ตามหลักพุทธธรรมนั้น เน้นความเป็นอยู่ที่เป็นสุข ความเรียบง่ายสอดคล้องกับธรรมชาติ

บทบาทในการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ ⁷⁷

1. พยายามปลูกจิตสำนึกของประชาชนให้รู้จักเป้าหมายของชีวิตและสังคม เช่น การเทศนาสั่งสอน หรือการอบรมศีลธรรม ตลอดจนจัดทำห้องสมุด หรือ มุขม่านหนังสือธรรมะ หรือ ทางโลกที่จะให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนถึงหน้าที่ของตนทั้งทางส่วนตัวและสังคม
2. สร้างการมีส่วนร่วมทางการพัฒนาของประชาชน โดยพยายามชักจูงให้มีการประชุมปรึกษาหารือและหาทางแก้ไขปัญหต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยจัดให้มีการประชุมกันในโอกาสต่าง ๆ อยู่เสมอ ๆ
3. ควรประยุกต์ความเชื่อและค่านิยมทางศาสนาของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการทำบุญ รวมทั้งการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชนบท โดยพยายามประยุกต์ความเชื่อและค่านิยมนั้นไปสู่การปฏิบัติเพื่อการก่อประโยชน์ส่วนรวมที่เป็นรูปธรรม ทั้งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม
4. ควรนำหลักพุทธเศรษฐศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการจัดและดำเนินโครงการส่งเสริมพัฒนาชนบท ให้สอดคล้องกับทรัพยากรและเทคโนโลยีเหมาะสมของชุมชน อาจจะเป็นในด้านของการผลิต การบริโภค ด้านสุขภาพอนามัย ด้านสังคม เป็นต้น

⁷⁷ พินิจ สาขานานนท์, พระสงฆ์ในชนบทภาคอีสานกับการพัฒนาตามหลักการพึ่งตนเอง, หน้า 73-

ความสำเร็จของโครงการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์นั้นขึ้นอยู่กับตัวของพระสงฆ์เองว่าจะมีความสามารถหรือมีศักยภาพผลักดันให้ประชาชนเห็นประโยชน์ของการพัฒนาและอยู่ที่พระสงฆ์นั้นจะเข้าใจสภาพของปัญหาของประชาชนอย่างถูกต้องหรือไม่ รวมตลอดไปถึงความสามารถในการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มากใช้ให้เกิดประโยชน์

จากการศึกษาถึงบทบาทของพระสงฆ์ผู้นำในการพัฒนาชุมชนในภาคอีสาน พอที่จะสรุปบทบาทได้เป็น 4 ลักษณะของผู้นำคือ⁷⁸

1. บทบาทผู้ส่งเสริมการพัฒนา คือ บทบาทที่พระสงฆ์พัฒนาดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยที่ตนเองเป็นผู้จัดทำทรัพยากรและบริหารโครงการต่าง ๆ ของท่านด้วยตัวท่านเอง ชาวบ้านเพียงแต่เป็นสมาชิกผู้หนึ่งที่เข้ามาร่วมกิจกรรมของท่านภายใต้กรอบของเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ที่ท่านกำหนดขึ้น ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกโครงการต่าง ๆ เลย

2. บทบาทผู้นำการพัฒนา เป็นบทบาทที่พระสงฆ์เป็นผู้นำชาวบ้านเข้ามาทำกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาชนบทต่าง ๆ โดยพระสงฆ์จะเป็นผู้คิดค้นโครงการ หรือติดต่อโครงการพัฒนาต่าง ๆ มาดำเนินการ จะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้าร่วมปรึกษาหารือบ้าง แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะคล้อยตามความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของท่านมากกว่าจะปรึกษาหารือหรือคิดค้นกันขึ้นมาเองเพราะชาวบ้านมักจะศรัทธา และยอมรับในนามมีที่ท่าหน้าต่อชาวบ้านจากการศึกษามากคนแล้วจะพบว่าพระสงฆ์พัฒนาที่มีบทบาทเช่นนี้จะมีอยู่มากที่สุด

3. บทบาทของผู้ประสานงาน โดยกิจกรรมและโครงการส่งเสริมพัฒนาต่าง ๆ มักจะเป็นการดำเนินการโดยพยายามชักนำความร่วมมือและความสนับสนุนจากหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งฝ่ายรัฐบาลและภาคเอกชนทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้เข้ามาดำเนินการพัฒนาในหมู่บ้าน และพยายามร่วมมือกับผู้นำชุมชนในการชักจูงชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ซึ่งชาวบ้านจะได้รับโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น แต่ด้วยเงื่อนไขและข้อจำกัดทางด้านความรู้และการติดต่อกับบุคคลภายนอก จึงทำให้ชาวบ้านคล้อยตามผู้นำชุมชนและพระสงฆ์พัฒนาเป็นส่วนใหญ่

4. บทบาทเป็นที่เล็งสนับสนุนการพัฒนาในหมู่บ้านโดยมีชาวบ้านเป็นผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองเป็นสำคัญ ทั้งในด้านการคิดค้นโครงการ การปฏิบัติงานพัฒนา และร่วมรับผิดชอบติดตามผลงานพัฒนาพระสงฆ์พัฒนาที่มีบทบาทเป็นเพียงที่เล็งที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาและประสานการสนับสนุนจากภายนอกตามที่

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 209-210.

ชาวบ้านเห็นชอบร่วมกัน รวมทั้งการกระตุ้นเร่งเร้าให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนในการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา พระสังฆพัฒนากรกลุ่มนี้มิอยู่น้อยมาก

บทบาทของพระสงฆ์โดยเฉพาะการเป็นหัวคะแนน

วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยที่อยู่อยู่กับชุมชนไทยมาโดยตลอด วัดเป็นศูนย์กลางของสังคมไทยในทุก รูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น สถานศึกษา สถานสงเคราะห์ สถานพยาบาล ที่พักพิงของคนยากไร้ เป็นสโมสรที่ชาวบ้าน มาพบปะสังสรรค์ เป็นสถานบันเทิง เป็นศูนย์กลางศิลปะวัฒนธรรม เป็นสถานที่ที่ประกอบพิธีกรรม และที่ เห็นได้ชัดที่สุดคือเป็นศูนย์กลางบริหารหรือปกครองที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมเพื่อแจ้งกิจการต่าง ๆ ให้ ลูกบ้านทราบ ฉะนั้นวัดจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคมนั้น ๆ ประชาชนชาวไทยประมาณร้อยละ 95 นับถือพุทธศาสนา สถานสงฆ์เป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่มีให้เห็นกันอยู่ในปัจจุบันนี้ สถานสงฆ์จึงเป็น สถานหนึ่งที่เป็นที่เคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชนชาวไทย ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยไม่เสื่อมคลาย ถึงแม้จะมีพระสงฆ์บางรูปที่นำความเสื่อมเสียให้สถานสงฆ์ก็ตาม ถึงอย่างไรผู้คนโดยทั่วไปยังให้ความ เคารพนับถือพระสงฆ์อยู่

จากการที่พระสงฆ์ในพุทธศาสนาหรือนักบวชในศาสนาอื่นใดก็ตาม ได้รับยกย่องเคารพนับถือของคน ทั่วไปนั้น ในสิ่งนี้เองที่นักการเมืองได้มองเห็นช่องทางอันเป็นประโยชน์และได้อาศัยเป็นเครื่องมือในการแสวงหา อำนาจหาความชอบธรรมความถูกต้องหรือสร้างคุณงามความดีให้แก่ตนเองโดยแฝงถ่ายเอาความศรัทธาจาก ประชาชนที่มีต่อพระหรือนักบวชเหล่านั้นมาสู่ตนด้วยการกระทำตนให้เป็นที่ศรัทธาชื่นชอบของพระเหล่านั้น และ จากนั้นสิ่งต่าง ๆ ที่คาดหวังเอาไว้ไม่ว่าจะเป็นชื่อเสียง ความศรัทธาจะมารวมอยู่ที่ตน ซึ่งวิธีการนี้มีให้เห็นกัน ในปัจจุบันมากมาย เช่น นักการเมืองที่ไม่ค่อยเป็นที่ศรัทธาของประชาชนก็จะเข้าหาพระภิกษุจารย์ชื่อดังให้ทำพิธี เป่า พรหมน้ำมนต์ หรือเคาะศิระชะ เพื่อเป็นสิริมงคล แล้วขอพรจากพระภิกษุจารย์เหล่านั้นโดยทำตัวเป็นที่สนิท สนิมไปตปรานของพระ เมื่อประชาชนที่ศรัทธาต่อพระได้มองเห็นภาพเหล่านั้นก็จะพลอยให้ความศรัทธาในตัว นักการเมืองไปด้วย ในลักษณะเช่นนี้เองนักการเมืองของไทยไม่น้อยที่ใช้พระสงฆ์เป็นเครื่องมือในการหาเสียง ด้วยการให้เป็นหัวคะแนนให้ โดยที่พระสงฆ์เหล่านั้นอาจจะไม่รู้ตัวหรืออาจจะรู้ตัวก็ได้ ในกรณีนี้รู้ตัวว่าถูกใช้ เป็นเครื่องมือหากถามว่าเต็มใจหรือพอใจหรือไม่ คำตอบน่าจะมีแนวโน้มไปในทางเต็มใจหรือพอใจมากกว่า ด้วยเหตุความเชื่อที่ว่า พระสงฆ์นั้นยังเป็นปุถุชนธรรมดา ยังมีกิเลสตัณหาความอยากอยู่ อยากได้ความเป็นอยู่ที่ สบาย อยากมีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ อยากได้สมณศักดิ์ให้สูงขึ้น อยากเห็นวัดมีการพัฒนามากขึ้น ซึ่งความอยากในสิ่งเหล่านี้เองนำมาซึ่งการที่ต้องยอมเป็นเครื่องมือโดยยอมเป็นหัวคะแนนให้กับนักการเมือง

ในเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการเป็นหัวคะแนนในการเลือกตั้งนั้นจะมีปรากฏให้ได้อ่านกันในหน้าหนังสือพิมพ์อยู่เสมอ ๆ ในช่วงก่อนการเลือกตั้ง เช่น

สมเกียรติ มิธรรม ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่องพระกับการเมืองในฤดูเลือกตั้ง ว่า

"...หัวคะแนนคู่กรรมของผู้สมัครรับเลือกตั้งตามท้องที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการประจำ นักการเมืองท้องถิ่น ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น ตลอดจนจนถึงกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เวียงตามลำดับชั้นลงมา ล้วนเป็นชนชาติสำคัญของผู้สมัครเลือกตั้งในสภากรรมการนี้ กระทั่งพระภิกษุสงฆ์ก็ยังไม่พ้นที่จะถูกดึงมาเป็นเครื่องมือให้กับตนเอง ถึงกับมีนักการเมืองผู้หนึ่งพูดว่า พระเป็นหัวคะแนนที่ราคาแพงที่สุด..."^๗

"เอพิตีแม่ปฎิหารีย์ พ่อคุณ บ้านตาล ไร่อ้วน ใต้นายก ฯ" โดยเนื้อหาของข่าวระบุไว้ชัดเจนว่า หลวงพ่อคุณ ปริสุทโธ ซึ่งเป็นพระชื่อดังมีวาจาสิทธิ์ ประกาศขอให้พลเอก ขวลิขิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี และข่าวยังได้ระบุอีกว่าในระหว่างการหาเสียงเลือกตั้งที่ผ่านมาในกลุ่มนักการเมืองที่ต้องการนำชื่อในสภาต่างพากันหลังไหลไปให้หลวงพ่อคุณ "ตีหัว" ด้วยกันทั้งสิ้นแม้กระทั่งพลเอก ขวลิขิต ยงใจยุทธ ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีในปัจจุบัน พ่อคุณได้กล่าวว่าพลเอก ขวลิขิต นั้นเหมาะที่จะเป็นนายกรัฐมนตรี^๘

"ว่าที่ ส.ส.วังขบ พ่อคุณ เมื่อยเข่าหัวทั้งวัน"^๙

"หลวงพ่อคุณ พระเซ็นเตอร์เลือกตั้ง" ในข่าวระบุว่า ประชาสัมพันธ์จังหวัดนครราชสีมาได้ใช้กลยุทธ์ที่จะให้ประชาชนมา ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งด้วยการนำเอาเสียงของพระราชาวิทยาคมหรือ หลวงพ่อคุณ ปริสุทโธ กล่าวเชิญชวนคนไทยทั้งประเทศไปลงคะแนนเสียงด้วยการจัดทำสโปดออกอากาศทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์ โดยคำกล่าวเชิญชวนมีว่า

"...ให้พากันไปลงคะแนน เราจะได้พากันมาพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองของเราอีกเช่นเคย อย่าไปว่าไปอย่ายกจะลงคะแนน เราเกิดเป็นคนไทยสมควรที่จะไปลง อย่าไปนอนดูตายอยู่ไม่ได้คอก ต้องช่วย ถึงคราวจะต้องช่วยกัน อย่างมองแต่ว่าจะยากสินจ้างรางวัลสุกหลมกลืน..."^{๑๐}

^๗ สมเกียรติ มิธรรม, สยามโพสต์ (15 มิถุนายน 2538) : 6.

^๘ แนวหน้า (27 พฤศจิกายน 2539) : 1-2.

^๙ แนวหน้า (6 พฤศจิกายน 2539) : 1.

“เหนือ - อีสาน รุ่มแจกผ่านวัด”^๘

“พ่อคุณ ชี้ทางสว่างเลือกผู้แทน” ในข่าว ระบุว่า หลวงพ่อคุณ ได้กล่าวเชิญชวนพี่น้องชาวไทยทั่วประเทศให้ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยให้ข้อคิดว่า “คนที่ควรเลือกเข้าไปในสภานั้นเราต้องดูผลงานของเขาตั้งแต่ครั้งที่ผ่านมา เขามีผลงานเป็นอย่างไรบ้าง ทำอะไรให้กับสังคมและบ้านเมืองบ้างหรือเปล่า ถ้ามี เราก็พิจารณาเลือก เขามาเป็นปากเสียงให้กับตัวเรา แล้วแต่เราจะพิจารณาเอาเองอย่าให้ใครมาบังคับเราได้ ถ้าเขาไม่มีผลงานก็ตามใจว่าจะเลือกหรือไม่เลือกเป็นหน้าที่ของพวกมึง คนไหนมีผลงานเราก็ช่วยกันประคับประคองกันไป คนไหนไม่มีผลงานพวกมึงจะเลือกก็เรื่องของมึง ฎีกาไม่ใช่ว่าจะเอาคนนั้นคนนี้ ฎีกาบังคับใครให้พิจารณาเลือกเอาเองก็แล้วกัน”^๙

จากสิ่งที่ได้จากข่าวสารเหล่านี้ย่อมหมายความว่า พระสงฆ์นั้นได้เข้าไปมีบทบาทในทางการเมืองอย่างแน่นอนโดยเฉพาะการเลือกตั้ง ซึ่งก็เป็นที่น่าทึ่งกันคืออยู่แล้วว่า กิจของสงฆ์ในไม่สมควรที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือข้องแวะกับการเมือง แต่ถึงจะหลีกเลี่ยงอย่างไรก็ตามไม่พ้น การเมืองก็วิ่งเข้าไปทาบอยู่ดี เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วพระสงฆ์บางรูปจึงต้องหันไปยอมข้องแวะรับใช้ทางการเมืองเสียเลยโดยยอมตนเป็นหัวคะแนนให้ ซึ่งในความรู้สึกรู้สึกของคนโดยทั่วไปแล้วพระไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับนักการเมือง แต่ในสังคมไทยนั้นเป็นสังคมที่ไม่เคร่งครัด ไม่ค่อยมีระเบียบแบบแผน จึงไม่เป็นที่สนใจของคนโดยทั่วไปว่าพระสงฆ์ได้กระทำอะไรผิดไปบ้าง บางครั้งยังให้การสนับสนุนหรือชี้แนะเสียอีก นี่จึงเป็นสาเหตุที่พระสงฆ์ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับนักการเมืองโดยเพื่อหวังผลประโยชน์ไม่ในทางตรงก็ทางอ้อม

สรุป

การศึกษาในบทนี้เป็นการศึกษาในเรื่องของแนวความคิดทฤษฎีของอำนาจและอิทธิพล ศึกษาถึงความหมายของคำว่าอำนาจและอิทธิพลเพื่อให้ทราบถึงที่มาและความหมายของคำว่าอำนาจและอิทธิพล การศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับผู้นำ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเป็นผู้นำ ลักษณะของการเป็นผู้นำ ประเภทของผู้นำ บทบาทของผู้นำ โดยเฉพาะผู้นำท้องถิ่นมีบทบาทอย่างไร ผู้นำใช้ภาวะความเป็นผู้นำชักจูงผู้อื่นให้คล้อยตาม

^๘ มติชนรายวัน (9 ตุลาคม 2539) : 12.

^๙ สยามโพสต์ (31 ตุลาคม 2539) : 9.

^{๑๐} เดลินิวส์ (6 พฤศจิกายน 2539) : 30.

ด้วยวิธีการอย่างไร การศึกษาถึงลักษณะความเป็นมาของผู้นำท้องถิ่น การศึกษาถึงชนชั้นนำและโครงสร้างอำนาจของชนชั้น ศึกษาผลงานวิจัยในเรื่องความเป็นผู้นำของนักวิจัยต่าง ๆ ศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ เหตุจูงใจที่เปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์อันได้แก่ ทฤษฎีทางสังคม ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน พฤติกรรมการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในประเทศไทย จากการศึกษาเรื่องดังกล่าวมาก็เพื่อที่ได้นำเอาไปเป็นกรอบในการศึกษา พฤติกรรมของพระสงฆ์ซึ่งอยู่ในฐานะผู้นำท้องถิ่นผู้หนึ่ง ซึ่งมักจะเป็นชาวอยู่ในหน่อกิ่งเครือพืชมงคลเสมอ ๆ ก่อนการเลือกตั้งว่ามีพฤติกรรมช่วยเหลือผู้สมัคร ส.ส. ในการหาเสียงเลือกตั้งหรือกล่าวสั้น ๆ คือ การเป็นหัวหน้าคะแนนให้กับผู้สมัคร ส.ส. การศึกษาครั้งนี้เพื่อที่ต้องการพิสูจน์ว่าพฤติกรรมของพระสงฆ์นั้นมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง ส.ส. จริง โดยผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดหรือทฤษฎีที่นักคิดหรือนักทฤษฎีได้มีการตั้งเอาไว้และได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วมาเป็นแนวหรือกรอบในการศึกษา โดยเริ่มศึกษาตั้งแต่ความความเป็นผู้นำของพระสงฆ์ ปัจจัยที่ทำให้พระสงฆ์มีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจของชาวบ้าน พระสงฆ์ใช้ภาวะของความ เป็นผู้นำชักจูงชาวบ้าน มีปัจจัยอะไรที่ทำให้พระสงฆ์ต้องเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเลือกตั้ง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ผู้วิจัยเชื่อว่าสามารถ พิสูจน์ให้เห็นได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย